

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

A természeti nevek nyelvészeti szempontú vizsgálata Nádudvar helynévanyagában

Szakdolgozat

Készítette:

Végh Darinka
V. évfolyam angol-magyar OMA

Témavezető:

Dr. Rác Anita
egyetemi docens

Debrecen
2024

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	3
1. Nádudvar helyneveinek kutatásáról	4
2. Tudománytörténeti előzmények	7
3. Nádudvar határának szerepe a közösség életében	8
4. Kiemelkedések Nádudvaron	9
5. A természeti nevek nyelvi elemzése	11
5.1. A helynévadásról	11
5.2. A természeti nevek funkcionális-szemantikai elemzése	11
5.3. A természeti nevek megoszlása a névadás szemantikai jellege alapján	12
5.4. A kiemelkedéseket jelölő földrajzi köznevek	13
5.5. A nádudvari határ kiemelkedésneveinek szótárának jellemzése	15
6. A szócikkek bibliográfiája	15
7. A kiemelkedésnevek szótára	16
8. A kiemelkedésnevek vizsgálatának összegzése	33
9. A víznevek szótára	33
10. A víznevek elemzésének összegzése	35
11. Irodalom	37

1. Nádudvar helyneveinek kutatásáról

A természeti nevek „az ember változtató tevékenységén kívül eső helyek nevei” (HOFFMANN 2007: 51), tehát a térszíni formák és a vizek neveit (HOFFMANN 2007: 51) foglalják magukba. Jelen dolgozat ennek megfelelően a Nádudvar településének kül-, és belterületein található vizek és kiemelkedések neveit vizsgálja nyelvészeti szempontból; emellett a helynévadás motivációjának feltárása is nagy jelentőséget kap.

A szakdolgozatban feltárt nevek csoportja viszont csupán egy részét képezi annak az átfogó kutatásnak, amely Nádudvar településének teljes helynévanyagát hivatott feltérképezni. Sőt, voltaképpen a kisebbik részét, mivel műveltségi névből sokkal több található a névanyagban, amiatt, hogy mára jelentősen nagyobb számban fordulnak elő emberalkotta objektumok a határban. A műveltségi nevek elemzése a szakdolgozatban nem szerepel, tehát a mesterségesen létrehozott objektumok, azaz a tanyák, szántóföldek, legelők, dülők, kutak, illetve a lakott területek és a különféle épületek nevei (HOFFMANN 2007: 51).

A nádudvari határ helyneveivel 2020 őszén kezdtem el behatóbban foglalkozni. Célom a település helynévszótárának elkészítése és helynévrendszerének nyelvi elemzése. Kiemelkedően fontosnak tartom azonban a kutatás rekonstrukciós hatását is: a határ neveinek elemzésével ugyanis páratlan módon alkotható újra az a tudás, amely a lakosság megváltozott életmódja miatt immáron a kihalás szélén áll. Bizonyos tudásaspektusok csak a helynevek elemzéséből szerezhetőek meg: a vizsgálatom eredményeképpen feltárt tudás egyedi módon bővíti a már meglévő ismereteket.

Motivációm az, hogy születésem óta ebben a városban lakom, így jól ismerem a települést és lakóit, viszont a határról nem rendelkezem akkora tudással, mint a belterületről, ezért szerettem volna ezen változtatni. Fontosnak tartom, hogy a helynévkincset rögzítsem és mások számára is elérhetővé tegyem, ugyanis bizonyos, hogy ha ez nem történik meg, akkor a névanyagnak egy jelentős része idővel szinte teljesen ki fog kopni a köztudatból. Az újabb generációk fő tevékenységüknél fogva szinte egyáltalán nem kerülnek kapcsolatba a határral, ezáltal az itt található helyek neveivel sem. A helynévkincset jól ismerő emberek már meglehetősen idősek, és halálukkal a tudásuk is el fog veszni, így a névkincs rögzítés nélkül záros határidőn belül elfelejtődik.

BALÁZS már 2001-ben is arról adott számot Nádudvar történetéről szóló művében, hogy a lakosság a kiemelkedésnevek jó részét már nem is ismeri (BALÁZS 2001: 12). Az elmúlt ötven évben adatolhatóan nagy változás történt a lakosság helynévismeretében: KISS szakdolgozatában (1973) még ötvenhét térszínformanév szerepel – melyeket a szerző abban az évben gyűjtött adatközlőitől –, míg saját 2022-es élőnyelvi gyűjtésemben már csak tizenhét (ÉGy.). Ez hetvenszázalékos csökkenést jelent, ami meglehetősen aggasztó tendenciát mutat.

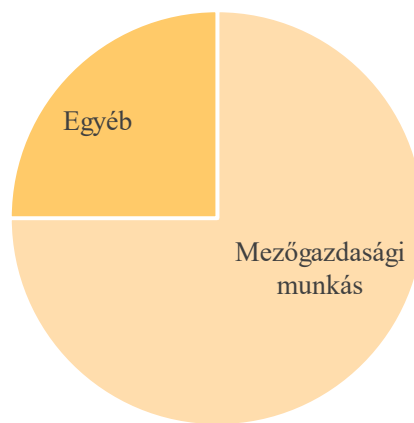
Munkám első lépése a történeti források elemzése volt. Tizennyolcadik, tizenkilencedik és huszadik századi térképeket, valamint birtokösszeírásokat dolgoztam fel, a nevek alakulását így a tizennyolcadik századtól egészen napjainkig követhetem végig. Az ezekben a forrásokban fellelhető helynevek mellett a személynevek is tanulságosak számomra, hiszen sok esetben ezek a helynevekben is megmutatkoznak annak megfelelően, hogy az adott területeket mely családok birtokolták.

A történeti források a Hajdú-Bihar megyei Leváltárból, Nádudvar városának könyvtárából, illetve a szintén Nádudvaron található Kincsházából származnak, számuk összesen harminc körülre tehető. A térképeken feltüntetett nevekből a Magyar Nemzeti Helynévtár Program mezőszerkezetének megfelelő adatbázist készítettem, mivel én is a program tagja vagyok. Ez az adatbázis több mint ezerkétszáz rekordot tartalmaz. Ezt követően a történeti és élőnyelvi adatbázis egységesítésével született meg az a több mint ezerhatszáz rekordból álló táblázat, mely a szócikkek alapjául szolgált. A szócikkekben a nevek különböző formái és az adatok dátumai mellett a nevek nyelvészeti szempontú elemzése is fel van tüntetve. Ehhez az elemzéshez a legnagyobb segítséget a HOFFMANN ISTVÁN elméleti munkáiban kidolgozott modellek nyújtották a számomra. Összesen több mint ezeregyszáz szócikket írtam. Jelen dolgozatban ezek közül csak a térszínforma-, és víznevekhez tartozókat közlöm.

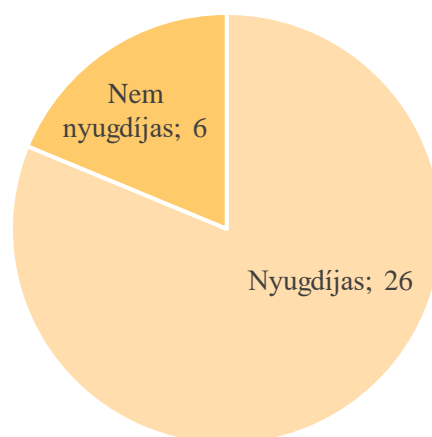
A történeti források feldolgozása után következett az élőnyelvi gyűjtés, mely több tucatnyi helybeli adatközlő kikérdezését jelentette. A munka ezen fázisához 2022 áprilisában láttam hozzá, és augusztus végéig összesen harminckét interjút folytattam le. A módszerem az volt, hogy a beszélgetéseket hangfelvételre rögzítettem, és csak az interjút követően gyűjtöttem ki, rendszereztem és vettem fel az adatbázisomba az új adatokat. Az élőnyelvi gyűjtés adatait négyszázötvenhárom rekordba vezettem fel.

Az adatközlőim jó része a nyugdíjas korosztály tagjai közül került ki. Ennek az az oka, hogy a kiemelkedésneveket főleg az idősebbek ismerik, a fiatalabbak számára leginkább csak a külterületen található *Mihály-halom*, *Kun-halom* és *Lövő-domb* nevek ismertek. Ez csupán egy nagyon szerény töredéke a teljes névanyagnak.

Foglalkozásukat tekintve a legtöbb nevet ismerő adatközlők a mezőgazdasági szférában dolgoznak vagy dolgoztak. Magától értetődő, hogy ők ismerik legjobban a határt és az ott található helyek neveit, hiszen a munkájuk jellegéből adódóan életük nagy részét ott töltik vagy töltötték. A többi adatközlőm között szerepel például tanár, illetve vállalkozó is.

1. ábra: Az adatközlők eloszlása foglalkozás szerint

2. ábra: Az adatközlők eloszlása életkor szerint

Az élőnyelvi gyűjtéssel párhuzamosan a belterületi helynevek feldolgozásával, az eddigi adatbázisaim egységesítésével, illetve további történeti adatok felkutatásával foglalkoztam. A belterületről még több mint négyszáz helynév került be az adatbázisomba, viszont ezek között csak egy kiemelkedésnév akadt.

Eddig tehát több mint kétezer nádudvari objektumot rögzítettem az adatbázisomban, ami összesen kétezer-kétszáznál is több helynévadatot jelent, mivel számos olyan eset van, mikor több megnevezés is egyazon objektumra vonatkozik.

Jelen dolgozatban csupán néhány helynévfajta, a természeti nevek közé tartozó nevek komplex vizsgálata kerül előtérbe, viszont ennek a pár helynévfajtának az elemzésén keresztül is megmutatkoznak a település teljes névanyagának összefüggései és sajátosságai. Először a halomnevek kezdtek el érdekelni a nádudvari helynévanyagban, mégpedig azért, mert különösnek találtam, hogy ezen a sík vidéken – hiszen a területen a tengerszint feletti magasság csupán nyolcvanhat és kilencvenhárom méter közt ingadozik (BALÁZS 2001: 11) – ilyen nagy számban fordul elő ez a névfajta: ugyanis a Nádudvaron gyűjtött névkinccs összesen százhetvenegy kiemelkedésnevet tartalmaz.

2. Tudománytörténeti előzmények

Dolgozatom jelen szakaszában szeretném vázlatosan áttekinteni a helynévkutatásnak azon aspektusait, melyekhez a saját vizsgálatom kapcsolódik.

Szemponctomból relevánsak az egy adott település helynévanyagát feltáró munkák, mivel a helynévkutatásban a természetes egység a település (HOFFMANN 2007: 39) – esetemben pedig ez Nádudvar. Néhány példa az egy település helynévkinccsét feltáró munkákra: Hajdúdoroggal foglalkozott TÓTH ILONA (1972) és TÖRÖK (DOBINÉ) ÉVA (2009), míg Kalotaszeggel SZABÓ T. ATTILA (1942). Felsőnyárad földrajzi neveit K. SZOBOSZLAY ÁGNES (1964) vizsgálta, Leányvárt TORMA ISTVÁN (1999), Kőszeg–Günssel pedig TÓTH ENDRE (1974). Hajdúböszörmény helyneveit H. FEKETE PÉTER (1959) gyűjtötte össze, Szentes földrajzi neveit pedig ZSÍROS KATALIN (1990). Szaniszló helyneveit HEINRICH ANDREA (2000) vizsgálta kognitív nyelvészeti megközelítésben; Sáropatak határának helyneveit pedig BALASSA IVÁN és KOVÁTS DÁNIEL (1997). A nyírségi Székely község földrajzi neveit TÓTH LÁSZLÓ (1974), Szatmárcseke és Kőmörő földrajzi neveit pedig S. VARJÚ ANNA (1962) elemezte. BALKÁNYI SZABÓ LAJOS debreceni nevekkal foglalkozó munkája (1865) Nádudvar szempontjából kifejezetten releváns a számomra a két település határának érintkezéséből adódóan, hiszen emiatt a szerző több olyan helynevet is említ, melyeket Nádudvar külterületeinek vizsgálata során figyelembe kell venni.

A névkutatásban általános vonásnak tekinthető egy konkrét helynévfajta kiemelése. A hegyneveket vizsgálta többek között RESZEGI KATALIN (2008), N. SEBESTYÉN IRÉN (1946), RÉVÉSZ SAMU (1878), illetve KISS LAJOS (1997). Utóbbi a történelmi, míg RESZEGI a középkori Magyarországra szűkítette vizsgálata fókuszát. RÉVÉSZ általánosságban írt a hegynevekről, míg N. SEBESTYÉN a *hegy* és a *fok* földrajzi közneveket helyezte az elemzése középpontjába. Jelen dolgozat témáját tekintve kifejezetten releváns a számomra TORMA ISTVÁN laponyagokról tartott előadásának leirata (2008), hiszen a nádudvari térszínformanevekben leggyakrabban a *halom*, a *laponyag*, a *hegy* és a *domb* földrajzi köznevek fordulnak elő.

Gyakori jelenség az adott település névanyagának egy adott névfajtán keresztül történő vizsgálata. TAMÁSNÉ SZABÓ CSILLA például Székelyhodos térszínformaneveivel (1997), POGÁNY IRÉN pedig a budai dűlők neveivel foglalkozott (1973).

Kifejezetten a különböző kiemelkedésnevek vizsgálata valósult meg egy adott település névanyagában ZOLTAI LAJOS munkájában, aki a debreceni határban található halmokat, dombokat és laponyagokat tárta fel (1938), de ilyen jellegű munkát végzett BEDE ÁDÁM (2008) is Szentesen – ő viszont csak a halomnevekre tért ki. PÁSZTOR ÉVA Hajdúnánás halomneveit tárgyalta a nemrégiben megjelent kötetében (2022), és mivel magam is hasonló munkára vállalkoztam a szakdolgozatom részeként, érdemesnek tartom a következőkben röviden összevetni a két kutatás eredményeit.

Megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb különbséget a névadatok száma jelenti, hiszen míg PÁSZTOR harmincegy objektumról számol be, addig a nádudvari névanyag közel kétszáz kiemelkedésnevet tartalmaz. Ez azért érdekes, mert Hajdúnánás területe 25 961 hektár, míg Nádudvaré csupán 22 591 hektár (KSH 2023): tehát egy nagyobb kiterjedésű településen kevesebb a kiemelkedés, pedig a két város meglehetősen közel található egymáshoz a földrajzi helyzetét tekintve. A névadás motivációját illetően mindkét település halomneveiben produktívak a hely egy adott tulajdonságát jelölő névrészek mellett a személynévek is, ilyen a hajdúnánási anyag esetében a *Pap-halom* és a *Rác-halom* (PÁSZTOR 2022: 70–71); míg Nádudvaron a *Mihály-halom* és a *Szabolcs-halom* (ÉGy.). Egy másik hasonló vonás a madárnevek megjelenése az előtagokban: Hajdúnánáson található például a *Kakas-halom* (PÁSZTOR 2022: 46) és a *Fürj-halom* (PÁSZTOR 2022: 49), Nádudvaron pedig a *Sas-halom* (ÉGy.). Mindkét város esetében előfordulnak az első ránézésre három névrészből álló halomnevek is: *Kis-Fekete-halom* (PÁSZTOR 2022: 54), illetve Nádudvaron a *Kis-Darvas-halom* (ÉGy.). A számos hasonlóság magyarázható a magyar helynévadás mikrotoponímákra általában vonatkozó jellemzőivel, illetve a két település – már említett – térbeli közelségével is.

ORTVAY TIVADAR már 1882-ben arra törekedett, hogy a korabeli víznevek szócikkes feldolgozása révén rekonstruálja az Árpád-kori Magyarország vízrajzát (HOFFMANN 2003: 11), de ez egy sokkal átfogóbb jelenség reprezentánsa: tulajdonképpen az 1930-as évekig a teljes magyar helynévkutatás fókuszában a település-, és víznevek álltak (HOFFMANN 2003: 13). Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy a természeti nevek, köztük pedig kifejezetten a víznevek is már egészen a névkutatás kezdetétől foglalkoztatták a nyelvészeket, éppen amiatt a rekonstrukciós szándék miatt, mely a jelen dolgot is vezérli.

A vízrajzi közneveket VÖRÖS OTTÓ (1999) elemezte. Kifejezetten a *fok* vízrajzi köznévvé jellemzőjével és gazdasági szerepével FEKETE PÉTER (1997), átfogóbban a *fok* vízrajzi köznévvvel pedig REUTER CAMILLO (1970) foglalkozott. A *szög* köznévv hely-, és személynévekben megtalálható alak-, és jelentésváltozatairól írt BAKOS JÓZSEF (1970). KISS LAJOS a Felvidék területén található vizek neveit vizsgálta (1994), míg BÍRÓ FERENC pedig a víznevek hatását Körösladány helynévrendszerére (1999). CS. NAGY LAJOS a Felső-Berettyó menti vizeket és mocsaras helyeket jelölő földrajzi köznevekkel foglalkozott (1999).

3. Nádudvar határának szerepe a közösség életében

Nádudvar egy kisváros Hajdú-Bihar vármegyében, a Hajdúszoboszlói járásban, mely körülbelül negyven kilométerre található a megyeszékhelytől, Debrecentől. Alapvetően az északi szélesség negyvenhetedik fokán és a keleti hosszúság huszonegyedik fokán helyezkedik el. A város a maga 295 négyzetkilométernyi területével az ország huszonhatodik legnagyobb települése a KSH 2023-as adatai szerint (KSH 2023). Különleges helyet foglal el az Alföldön, ugyanis itt ér össze a Dél-Hajdúság, a Bihari-Sárrét, illetve a Hortobágy területe (JAKAB 1977: 3). Nádudvart az Emödre, a Kösely szigetére építették (JAKAB 1977: 8), nevét pedig az öt körülvevő nád-udvarokról kapta (JAKAB 1977: 3). A település hosszú múltra tekint vissza, ugyanis első említése a Várad Regestrumban található, 1213-ban: 1213/1550: v. *Naduduor* (VR. 157. §. 176), sőt, a hagyomány szerint már a honfoglalás előtt is létezett ezen a területen település, melyet minden valószínűség szerint a szlávok alapítottak (JAKAB 1977: 3). Az 1989 óta ismét városi státusszal rendelkező település (BALÁZS 2001: 11) körülbelül a XV. század közepéig jobbágyfalu, 1886-ig mezőváros, 1970-ig pedig község volt (BALÁZS 2001: 128). 1876-ig Nádudvar Szabolcs vármegye alsó járásának; 1901-ig pedig Hajdú vármegye egyik járásának székhelye volt (BALÁZS 2001: 48): erre az időre tehát jelentős közigazgatási szerepet töltött be a vármegye életében.

A nádudvariak életében még ma is nagyon fontos a külterületeken folyó mezőgazdaság: mind az állattenyésztés, mind a földművelés. Egészen a tizenötödik századtól kezdve adatolható mezőgazdasági áruterelés (BALÁZS 2001: 213). Már a tizenkilencedik században is a határ nyolcvanhárom százaléka az állattenyésztést szolgálta; hatvan százalékát pedig legelőterület tette ki (BALÁZS 2001: 336).

A határ alakulása főként történelmi eseményeknek köszönhető (BALÁZS 2001: 99); ez is magyarázza, hogy jó néhány kiemelkedésnév történelmi alapú helynévadással keletkezett; azaz valamilyen, a település lakóinak életében fontos történésnek állít emléket. PÁSZTOR ÉVÁhoz hasonlóan engem is foglalkoztatott, hogy a nevek és a névadás motivációjának feltárása révén fény derüljön a közösség múltjának számos aspektusára (PÁSZTOR 2022: 10); hiszen a névadásban szerepet kap az elnevező „egyéni habitusa, mentalitása” mellett a „természeti-társadalmi környezete” is (HOFFMANN 2007: 61).

Az első birtokrendezés 1489-ben zajlott le, a határhasználát földközösségi rendszere pedig a tizenötödik és tizenhatodik században vált teljessé (BALÁZS 2001: 196). A város állandóbb határa csak a tizennegyedik és tizenötödik században körvonalazódott; azután, hogy Nádudvar járási székhely lett (BALÁZS 2001: 99). A saját kutatásom szempontjából is releváns külterületeket először az 1793–1795. évi határrendezéskor mérték fel (BALÁZS 2001: 99–100). Az Első Katonai Felmérés Térképe tehát megelőzi ezen határrendezési folyamatokat, ezért található rajta jóval kisebb számú név a többi Katonai Felméréshez képest. A településről egyébiránt négy ízben készült Katonai Felmérés: az 1782–1785, 1860–1861, 1869–1887 és az 1941. években.

A tanyavilág kezdetét az 1863-as tagosítás jelentette (BALÁZS 2001: 109), ugyanis a külterület benépesülése csak ekkor vette kezdetét (BALÁZS 2001: 109). Tekintve, hogy a tanya volt a szántóföldi és az állattenyésztési munka központja (BALÁZS 2001: 111), a tanyavilág közel egy évszázadig volt meghatározó a település külterületein, és ennek az emlékei a mai napig élnek a helynévanyagban.

Tanya azonban jelenleg nagyon kevés van a határban. A tanyanevek gyakorta rendelkeznek személynévi előtaggal: ez általában a tulajdonos neve. Ez a jellegzetesség a halomnevek esetében is megfigyelhető. Mind a tanyanevek, mind a kiemelkedésnevek kétrészesek és transzparenszek. Ezen fogalmak magyarázatát egy későbbi fejezetben fejtem ki.

A tanyavilágnak végül a téeszésítés és az államosítás vetett véget a huszadik század közepén. A Vörös Csillag téesz időszakában számos új nevet hozott létre a határban, melyek ma is fellelhetőek a beszélt nyelvben. Ilyen például az *OMB-föld* (KISS 1973: 52 és ÉGy.) vagy a *Rizsföld* (KISS 1973: 57 és ÉGy.). A kiemelkedésneveket ez a történelmi változás alapvetően nem érintette.

3. ábra: Egy halmokban gazdag részlet az Első Katonai Felmérés térképéről

4. ábra: Egy halmokban gazdag részlet a Második Katonai Felmérés térképéről

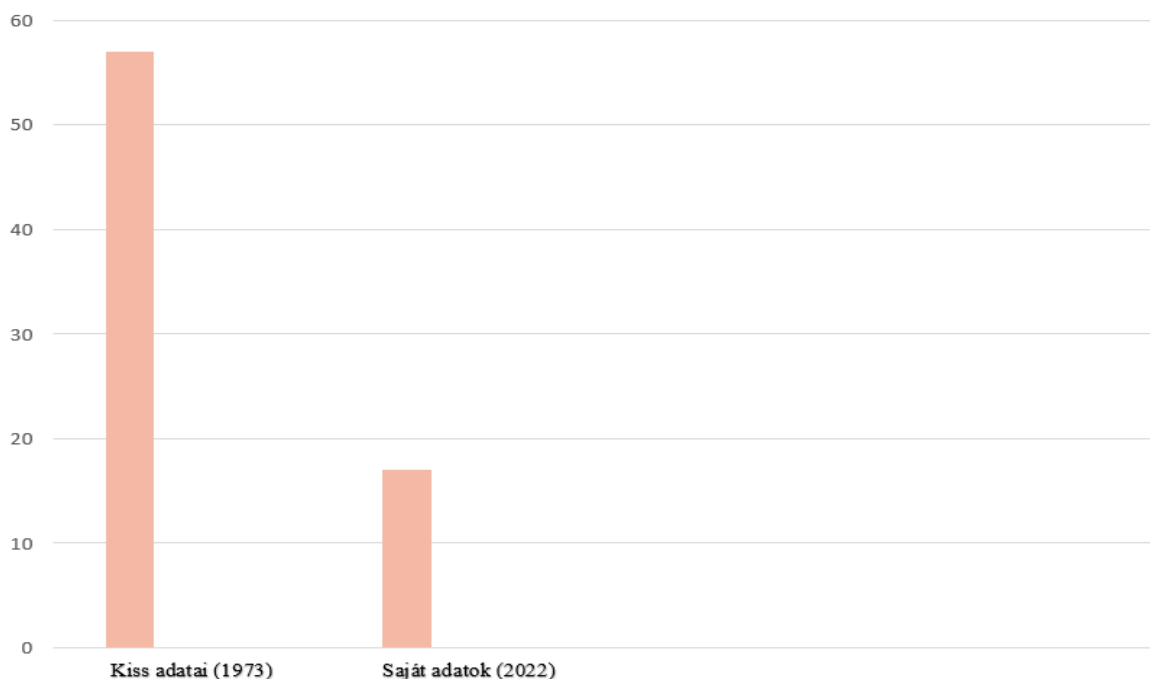

5. ábra: Egy halmokban gazdag részlet a Harmadik Katonai Felmérés térképéről

4. Kiemelkedések Nádudvaron

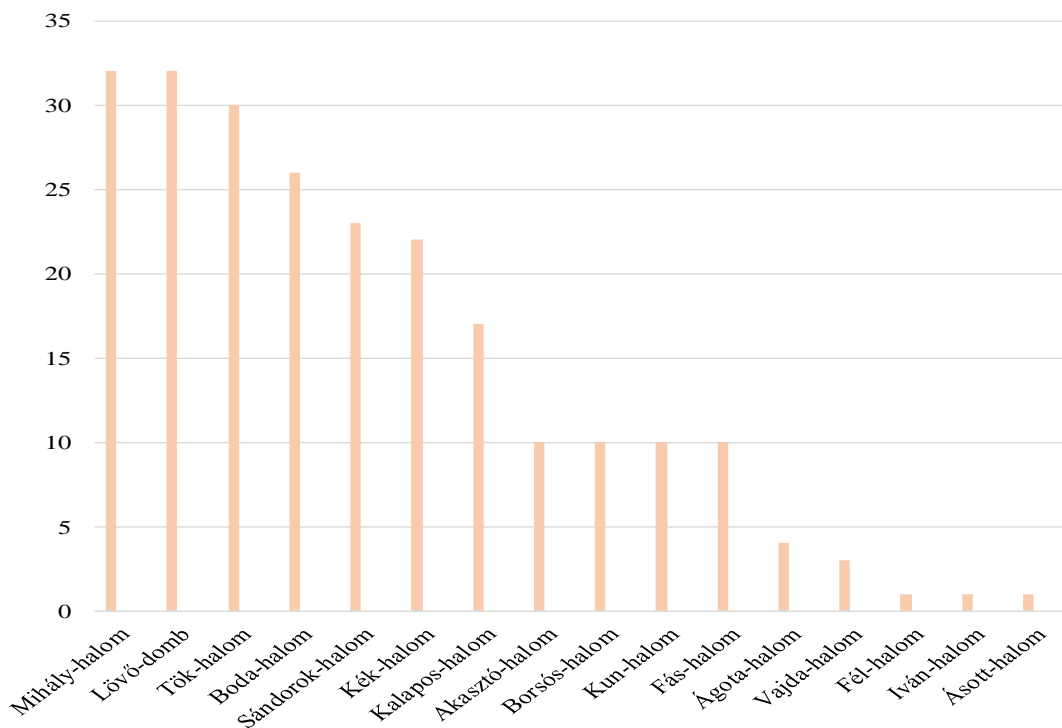
A régi időkben a Debrecen és Nádudvar városát összekötő országút mentén két-három kilométerenként állt egy halom vagy laponyag. A nádudvari határban ma már azonban nagyon kevés a kiemelkedés: számos halom földjét ugyanis útépitésekhez vagy töltésekhez használták fel (BALÁZS 2001: 12). Már a huszadik század első felében is nőtt a szántóterület nagysága (BALÁZS 2001: 510), és ez a tendencia a század további részében csak erősödött. A halmok mellett a legelők és a rétek nagy részét is felszántották (BALÁZS 2001: 520).

A legtöbb névben ennek ellenére a mai napig megőrződött a *halom* földrajzi köznévi. Csupán a *Tekeszarva-halom* és a *Sándorok-halom* esetében figyelhető meg, hogy előfordulnak a köznévi elemük nélkül is: az élőnyelvi gyűjtés során jellemzően ezeket mellőzve említették őket. Ez azonban nem okoz zavart a nevek használatában, mert a köznévi nélküli használat sem vezet ahhoz, hogy ugyanaz a név két eltérő objektumot is azonosítana.

6. ábra: A kiemelkedésnevek ismertségének alakulása az elmúlt ötven év során (KISS szakdolgozatának és a saját élőnyelvi kutatásom eredményének összehasonlítása alapján)

Ma tényleges kiemelkedést csak a következő nevek által jelölt helyeken találunk: *Borsós-halom*, *Iván-halom*, *Lövő-domb*, *Tök-halom* és *Vajda-halom*. A nevek ismertségének mértékét egyébként a lakosság körében nem befolyásolja az, hogy még ma is áll-e igazi kiemelkedés a név által jelölt helyen. Az alábbi ábrán jól látható, hogy az élőnyelvi gyűjtés lefolytatásának idején mely kiemelkedésnevek voltak a leginkább jelen a település köztudatában.

7. ábra: A kiemelkedésnevek ismertsége az élőnyelvi gyűjtés alatt az adatközlők spontán produkciója alapján

5. A természeti nevek nyelvi elemzése

5.1. A helynévadásról

A névadás mindig egyfajta analógián alapszik (HOFFMANN 2007: 30), azaz új nevek csakis a már meglévő helynévrendszerhez való igazodással alakulhatnak ki (HOFFMANN 2007: 59) és illeszkedhetnek be sikeresen a mindenkori névkincsbe és nyelvhasználatba. A népi, tehát az adott területen élő közösség által történő névadás fő jellemzője az ösztönösség: „az elnevező ember a névadás tárgyának valamely jellegzetes vonását foglalja nyelvi formába” (HOFFMANN 2007: 30).

Ezzel szemben a mesterséges nevek adását általában kizárólag a névrendszerbe illesztés motiválja (HOFFMANN 2007: 32). Ebben a névosztályban sokkal kisebb szerephez jut az ösztönösség. A nádudvari névkincs térszínformanevei kapcsán ez a névtípus kevésbé releváns, hiszen településem esetében egyetlen mesterségesen adott halomnév említhető: ez a belterületen található *Kun-halom*. Maga a kiemelkedés is ember által épített objektum, mely a kétezres években keletkezett. A *Kun-halom* nevének mesterséges voltát annak köszönheti, hogy az objektum maga imitációja a térségben fellelhető kurgánoknak, azaz kunhalmoknak. A név ezáltal emlékeztető funkcióval rendelkezik (HOFFMANN 2007: 56). Ezt támasztják alá a kutatás ideje alatti polgármester, Maczik Erika szavai is: ez a név csupán arra funkcionál, hogy „emlékeztesse a városlakókat a környéken fellelhető halmokra” (ÉGY.). PÁSZTOR ÉVA vizsgálatának fókuszában egyébként éppen a Hajdúnánás területén található kurgánok álltak (PÁSZTOR 2022: 31).

5.2. A természeti nevek funkcionális-szemantikai elemzése

A kiemelkedésnevek mindig két névrészből állnak. Névrész „a helynév hangsorának minden olyan egysége, amely a névkeletkezés szituációjában a megjelölt denotátummal kapcsolatos bármiféle szemantikai jegyet kifejez” (HOFFMANN 2007: 53).

Azok a helynevek, melyeket „két funkcionális-szemantikai jegyet kifejező névrész” (HOFFMANN 2007: 61) alkot; egy alap-, és egy bővítményrészből állnak (HOFFMANN 2007: 63). Szintaktikailag az

alaprész a főtág, a bővítményrész pedig ennek a főtagnak van alárendelve (HOFFMANN 2007: 63). Megtalálható ezekben a nevekben egy földrajzi köznévi utótag, mely a hely fajtáját jelöli (HOFFMANN 2007: 64), illetve egy előtag, mely a hely valamely sajátosságát nevezi meg (HOFFMANN 2007: 64).

Annak ellenére, hogy úgy tűnhet, néhány név háromrészes, például a *Nagy-Fás-halom*, a *Nagy-Szalka-halom*, vagy a fentiekben említett, szintén első ránézésre háromrészesnek tűnő *Kis-Darvas-halom*; valójában ezek is kétrészes nevek, mivel a kettőnél több elemből álló helyneveket a nyelvtudat szintén csak két részre tagolja (HOFFMANN 2007: 58).

A kiemelkedésnevek a domborzati nevek közé sorolhatóak (HOFFMANN 2007: 47). A kiemelkedések nevei viszonylagosak, hiszen „a névadóknak a földrajzi környezete által meghatározott szemléletétől függ, hogy milyen kiemelkedéseket tekintenek *domb*-nak, mit *hegy*-nek” (HOFFMANN 2007: 48). „A névfajtába, azaz az objektumosztályba sorolás jelen esetben nem a kiemelkedés abszolút vagy akár relatív magasságától függ” (HOFFMANN 2007: 48). Ez ad magyarázatot arra, hogy miért van egy ennyire sík területen ilyen sok kiemelkedésnév. Példának okáért a Makkod-hegy sem volt soha annyira magas, hogy földrajzi értelemben is valódi hegynék lehetett volna tekinteni. Illetve azért is fontos ez a nádudvari kiemelkedésnevek közszoói elemeinek esetében, mert segít megérteni a *halom* és a *laponyag* közötti különbségtételt.

Az olyan helynevek, melyek közszoói elemet tartalmaznak, transzparensnek tekinthetőek (HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 153), hiszen egyértelműen kiderül belőlük, hogy milyen típusú helyet jelölnek. Ez a földrajzi köznévi elem jelen kutatás során jellemzően a *halom*, de más közszoók is megjelennek a kiemelkedések megnevezésében, ezeket később részletesen bemutatom. A két névrész, attól függetlenül, hogy két nagyon eltérő funkciót tölt be, egyformán fontos információt hordoz (HOFFMANN 2007: 58).

A víznevek általában szintén kétrészesek: a nádudvari névanyag szempontjából a leggyakoribb földrajzi köznévi utótag az *ér*, de előfordul még a *folyó*, *tó*, *tő*, *szeg* és a *fertő* is. Csupán a leggyakrabban használt víznevek (*Rendek*, *Hortobágy* és *Köselly*) esetében figyelhető meg az, hogy a köznévi utótag kikopik a köznyelvi használatból, még így is, hogy a *Hortobágy* név önmagában nem csak a folyóra, hanem a földrajzi területre is utal egyben.

5.3. A természeti nevek megoszlása a névadás szemantikai jellege alapján

A kiemelkedésnevek előtagját alkotó, az adott név által jelölt hely egy jellegzetes sajátosságát kifejező névrésznek számos fajtája lehet. A továbbiakban a HOFFMANN által bemutatott típusok (HOFFMANN 2007: 55–56) közül csak azokat fogom ismertetni, melyek a nádudvari kiemelkedésnévkincs esetében is relevánsak.

A hely egy adott tulajdonságát kifejező előtagok további altípusokra tagolhatóak. A hely méretére utaló név (HOFFMANN 2007: 55–56) például a *Nagy-laponyag* és a *Kis-laponyag*. A hely alakjára (HOFFMANN 2007: 55) utal a *Lapos-halom*, *Kurta-halom*; anyagára például a *Köves-halom*. A halom színét (HOFFMANN 2007: 55) fejezi ki a *Kék-halom*. A hely funkcióját adja meg például a *Nagy-Kenderáztató-halom* és a *Kovásszárasztó-laponyag*. A hely viszonya valamely külső dologhoz (HOFFMANN 2007: 56) szintén jellemzően névrészképző funkcióval bír a nádudvari kiemelkedésnévkincs esetében. Ennek egy fajtája az ott lévő növényzetre utaló név: *Fás-halom*, *Fás-laponyag*, *Eperjes-halom*, *Nádas-halom*, *Parajos-halom*; az ott lévő állatvilágra pedig a *Sas-halom* és a két *Darvas-halom* (*Kis-Darvas-halom* és *Nagy-Darvas-halom*) neve utal.

Kifejezetten produktív még a birtoklás (HOFFMANN 2007: 56): ezek esetében a személynévi előtaggal rendelkező térszínformanevek. Ilyen például az *Ágota-halom*, *Arezu Péter-halom*, *Boda-halom*, *Borzas-halom*, *Deme-halom*, *Halász-laponyag*, *János-halom*, *Kun-halom*, *Lovász-halom*, *Lovász-laponyag*, *Mátyás-halom*, *Mihály-halom*, *Mónus-halom*, *Szabolcs-halom* és a *Szent Iván-halom*. Ezek lehetnek kereszt-, vagy családnevek, vagy akár teljes nevek is. Leggyakrabban a családnevek fordulnak elő.

A személynevek azonosításához nagy segítséget jelentett számomra FÉNYES ELEK 1851-es leírása Nádudvarról: „Nádudvar, magyar m. v. Szabolcs vármegyében, Debreczenhez 4 mfdnyire a pesti országutban: 463 romai, 409 kath., 8 evang., 16 n. e. óhitű, 5683 ref., 400 zsidó lak., rom. kath. és ref. anyatemplommal, synagógával, postahivatallal, vendégfogadóval. Határa gazdag fekete földből áll, e mellett roppant kiterjedésű, de többnyire majorsági birtok, mert egész urbéri telek csak 13 4/8 van, s ez első osztálybeli: Fában szűkséget érez. F. u. gr. Vay, b. Baldachy, b. Perényi, b. Vay, Aranyos, Balás, Bene, Bökönyi, Barta, Bereczky, Bekecs, Biró, Cseke, Csernátunyi, Czibere, Czeglédy, Deme, Demjén, Dálnoky, Erdélyi, Edelényi, Egry, Fejér, Fekete, Fogarassy, Gál, Györffy, Győry, Gellért, Halasy, Harmathy, Hodosy, Ibrányi, Iklódi, Iványi, Kósa, Kiss, Katona, Kenéz, Kemecey, Károlyi, Ludmán, Madácsy, Mészáros, Mikola, Molnár, Mómus, Madarász, Mikó, Mile, Mihályi, Szabadszállási, Nagy, Ács Nagy, V. Nagy, Szödényi Nagy, Nemes, Örsy, Pap, Polgáry, Rázsó, Szathmáry, Szűcs, Szivák, Szabó, Szigethy, Szanics, Törös, Tóth, Zákony, Zöldy, Varga, Vecsey, Virágos, Varsányi, Várady, Vattay, Szilassy, Szathmári, Király, Márczy, Szécsy, Szerdahelyi, Borbély, Dersy, Putnoki, Jósa, Szentimrey, Horváth, Boros, Solyom, Kovács, Pető” (FÉNYES 1851: 126).

Ebben a részletben számos olyan személynév található, melyek a kiemelkedésnevekben is megőrződtek, például a *Deme* (*Deme-halom*), a *Mómus* (*Mónus-laponyag*), a *Mihályi* (*Mihály-halom*) és a *Virágos* (*Virágos-laponyag*). Ebből kitűnik az is, hogy ezeknek a neveknek még a tizenkilencedik század előtt kellett keletkeznie. Ennek pontos meghatározásához az Első Katonai Felmérés térképét, valamint egyéb tizenkilencedik századi térképeket hívhatunk segítségül. A levéltárban talált birtokösszeírások alapján tudjuk, mely családok voltak a településen a leggazdagabbak és ezáltal a legtöbb földdel és befolyással rendelkezőek. Ez pedig egy újabb ékes példája annak, hogy hogyan mutatnak rá a nyelvi, konkrétan a helynévi adatok a település kulturális és társadalmi életére, múltjára.

Az ott lakó emberekre (HOFFMANN 2007: 56) utaló helynév esetében a két *Cigány-halom*: ezek népnévi előtagot tartalmaznak. A hely eredetéről, kialakulásáról (HOFFMANN 2007: 56) ad számot az *Égett-halom* és az *Égett-laponyag*, illetve az *Ásott-halom* és az *Ásott-laponyag*.

A hellyel kapcsolatos esemény is jellegzetes előtagképző lehet (HOFFMANN 2007: 56). Ezek a nevek emlékeztető funkcióval rendelkeznek (HOFFMANN 2007: 56). Ilyen például az *Akaszto-halom*, *Lövő-halom*, *Koronás-halom*, *Török-halom*, *Török-laponyag* és a *Vajda-halom*. Ezen helyek névadásához történetek, legendák fűződnek; melyek nem tökéletesen megbízható források, ugyanakkor fontos tisztában lenni velük, hiszen sokat elárulnak a nádudvari közösség életéről.

Az előtagként szereplő helynév a hely pontos elhelyezkedését is jelölheti (HOFFMANN 2007: 56). Jelen esetben jellemzőek a víz melletti helyet jelölő kiemelkedésnevek (például a *Kadarcs-halom*, *Rév-halom*, *Sebes-ér-halom*, *Sulymos-halom*, *Sulymos-laponyag* és a *Nagy-ág-halom*); valamint “az adott térszíni forma vagy tájrész mellett, közelében vagy rajta” (HOFFMANN 2007: 56) való elhelyezkedés alapján adott nevek: *Bengecsek-halom*, *Bojár-halom*, *Büte-halom*, *Csécs-halom*, *Csege-halom*, *Ecse-halom*, *Hangács-halom*, *Hangács-laponyag*, *Korpád-halom*, *Makkod-hegy*, *Makkodi-halom*, *Ózes-halom*, *Ózes-laponyag*, *Síter-halom*, *Síter-laponyag*, *Szelencés-halom* és a *Szelencés-laponyag*. A *Bengecsek*, *Bojár*, *Büte*, *Hangács*, *Makkod*, *Ózes*, *Síter* és a *Szelencés* mind egy-egy nagyobb kiterjedésű határrész nevei; a halmok pedig onnan kapták a nevüket, hogy az adott területen helyezkednek el.

A legtöbb kiemelkedésnév (és egyébként víznév) esetében elmondható, hogy mivel a névadás mozzanata óta évszázadok teltek el, nem lehet „konkrét tudomásunk a névadási szituációról” (HOFFMANN 2007: 57). Ennek a bizonytalanságnak köszönhetően néhányat közülük „több névadási motívumhoz is” (HOFFMANN 2007: 57) köthetünk, hiszen nem zárhatunk ki egyet sem biztosan a lehetőségek közül. Azon térszinformanevek esetében, mikor szinte lehetetlen a konkrét névadási szituációt feltárni, az előtagot kategorizálhatatlannak fogom tekinteni (HOFFMANN 2007: 56). Vannak többféleképpen elemezhető nevek is (HOFFMANN 2007: 56), például a *Fekete-halom*, mely jelölheti az objektum színét vagy a tulajdonos nevét is (FÉNYES 1851: 126).

5.4. A kiemelkedéseket jelölő földrajzi köznevek

A kiemelkedések megnevezésére szolgáló denotátumosztályok Nádudvar helynévanyagában a *halom*, a *laponyag*, a *domb* és a *hegy*. Érdekesség, hogy míg Nádudvar esetében a történeti forrásokban egyáltalán nem szerepelnek *domb*-utótagú nevek, addig az élőnyelvi gyűjtésben ez a köznévi előfordul; viszont csupán egyetlen, ugyanakkor nagyon ismert név esetében: ez a *Lövő-domb*, mely név a huszadik században keletkezett. Ezzel ellentétben a *hegy* köznévi egyáltalán nem használatos ma a lakosság körében; míg a történeti térképeken megtalálható a *Makkod-hegy* esetében.

A *halom* és a *laponyag* mind a múltban, mind a jelenben produktív névelemnek bizonyulnak, viszont a beszélt nyelv különbséget tesz köztük: a *laponyag* szó a halomnál kisebb kiemelkedésekre használatos. Egyesek szerint a *laponyag* a *lapos* szó változata a térségben, és egy mélyebben fekvő területet jelent (JAKAB 1977: 44).

BALÁZS szerint Nádudvar területén „a legkiemelkedőbb felszíni formák a halmok” (BALÁZS 2001: 12). Az ő feljegyzései alapján tudható, hogy 2001-ben ötvenhét kiemelkedésnevet használtak a köznyelvben. Úgy véli, ezeknek a kiemelkedéseknek nagyobb részét mesterségesen hozták létre, és katonai célokat szolgáltak (BALÁZS 2001: 12), ezt viszont nem lehet pontosan tudni. A halom néhány méter magas, dombszerű, „széles, háttas, enyhe kiemelkedés a belterületen” vagy „nagyobb, meredekebb domb” (FKnT. 171). A TESZ. 2. szerint az első adat a szláv eredetű *halom* szóról 1055-ből származik, a Tihanyi alapítólevélből (1970: 37). Jelentése „alacsonyabb domb” (1970: 37). HEFTY a következőképpen definiálja: „szelidebb talajkiemelkedés” (1911: 18), azaz „a népnyelvben a természetes és mesterséges, vagy annak tartott kisebb talajkiemelkedés” (1911: 18). A *halom* földrajzi köznévi szórványosan az egész nyelvterületen előfordul, de leginkább a Nagy Alföldön jellemző a szó használata (1911: 19), mely eredetileg az ellenség megfigyelésére alkalmas természetes vagy mesterséges földhányást, temetkezési helyet vagy sírhalmot jelölt (BALÁZS 2001: 471). Az Alföld halmait jellemzően „temetkezési helyeknek, emlékhalmoknak” tartják (HEFTY 1911: 19), sőt, földtani szerkezetükben is hasonlítanak a sírhalmokhoz (HEFTY 1911: 20). Az azonban kérdéses, hogy a nádudvari halmok mennyiben tekinthetők sírhalmoknak, azaz, hogy a dolgozatban felsorolt halmok közül hányat emelhetek temetkezés céljából. Régészeti adatok erről sajnos nincsenek, mivel a halmok belsejét még nem tárták fel. A nádudvari hagyomány szerint is jellemzően katonai célokat szolgáltak ezek a kiemelkedések (BALÁZS 2001: 12); nevezetesen azt, hogy az őrszemek a halom tetejéről jobban beláthassák a határt, és minél gyorsabban hírt adhassanak az ellenség közeledtéről a többi őrszemnek. A halmok tehát a támadások megfigyelésében nyújtottak segítséget, annak érdekében, hogy a lakosságot a lehető leghamarabb riaszthassák (BALÁZS 2001: 231). Ez a módszer nagyon sikeresnek bizonyult, hiszen az örök a halmokon kézmozdulataikkal nagyon hamar tudtak jelezni egymásnak.

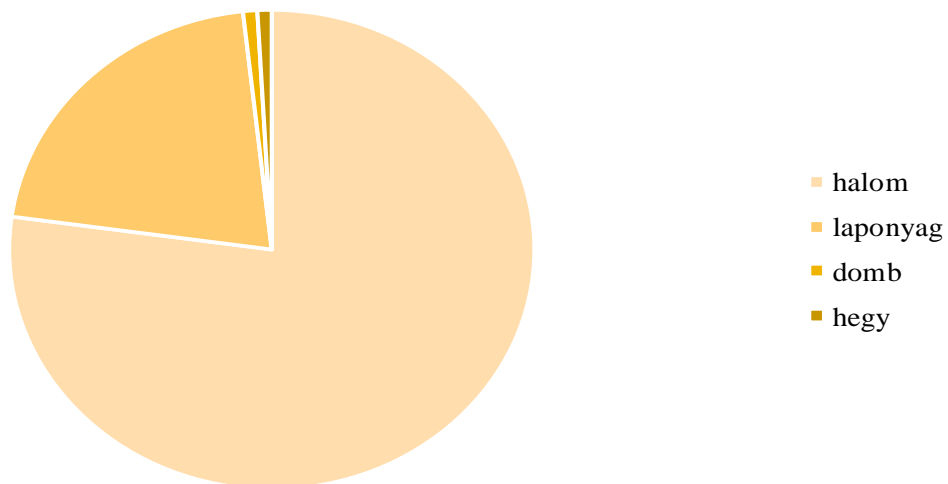
A halom emelésének funkciója lehetett a település határának jelölése is (HEFTY 1911: 20). Már HEFTY is említ mesterséges eredettel rendelkező halmokat, illetve a halom alakjára és a csoportos előfordulására jellemző előtagokat (1911: 20). Ez mind előfordul a nádudvari népkincsben is: például a *Kun-halom*, *Lapos-halom*, *Két-halom*, *Kettős-halom* és a *Hármas-halom*.

A *laponyag* jelentése a területen egy „árterületből vagy mocsárból kiemelkedő, rendszerint kör alakú, enyhén lejtős oldalú lapos domb” vagy „mocsárból kiszáradt legelő” (FKnT. 225). HEFTY szerint a *laponyag* jelentése „kisebb földkiemelkedés” (1911: 29). Érdekesség, hogy ezt a főnevet ebben a formában csupán Hajdú-Bihar, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyében használják (1911: 29). A TESZ. 2. leírja, hogy a szó első említése egy 1521-es adat (1970: 722), és jelentését szintén kisebb földkiemelkedésként, illetve alacsony dombként adja meg (1970: 723). A Magyar Tájékoztató a következő szómagyarázattal szolgál: „emelkedett hely, kisebb halom” (SZINNYEI 1896: 1294). A laponyagok BALÁZS szerint „néhány méter magas, enyhén domborodó háttas” (2001: 12). Az ő adatai alapján 2001-ben harminckettő laponyagnév élt a település köztudatában (2001: 12). A laponyagok mindig is „a mezőgazdasági termelés biztos területei voltak” (BALÁZS 2001: 12). Érdekesség, hogy az Első Katonai Felmérés térképén alig vannak laponyagnevek, míg halomnevek szép számban előfordulnak. A Második Katonai Felmérés térképén azonban már számos laponyagnév található.

A *hegy* HEFTY szerint „nagyobb talajkiemelkedés legáltalánosabb neve” (1911: 21). Leírja, hogy a Tiszántúlon gyakori az akár csak nyolc-tíz méteres objektumokat is *hegynek* nevezni (1911: 21); illetve, hogy az ilyen módon elnevezett kiemelkedések általában szőlőhegyeket jelöltek (1911: 21). A szőlőtermesztés Nádudvaron is jellemző volt, így könnyen elképzelhető lenne, hogy a *Makkod-hegy* is ilyen funkciót töltött be a múltban; azonban ezen a településen a szőlő termesztése leginkább kertekben folyt; például régebben a Seregélyes-kert és a Csukás-kert voltak a szőlőkertek Nádudvaron. Ma már nem ez a funkciójuk, viszont a neveik máig élénken élnek a köztudatban, és településrész-névként működnek. A TESz. 2. 1055-ből közli a *hegy* szó első említését, jelentését pedig a következőképpen definiálja: „dombnál magasabb kiemelkedés a föld felszínén”, de 1844-ből „rakás, halom” jelentés is adható (1970: 82). Ez utóbbi definíció magyarázatot ad a *hegy* köznévi nádudvari használatára is.

A *domb* HEFTY szerint gyakori közszó, jelentése „kisebb kerek talajkiemelkedés” (1911: 21). A TESz. 1. szerint az első említése 1307-ből származik, jelentése pedig „természetes földkiemelkedés, kupac, földhányás” (1967: 658).

A névanyagban előfordul néhány olyan név, amely csak az utótagjában tér el egymástól, tehát azonos előtaggal rendelkezik egy halom és egy laponyag neve. Ilyen például a *Vásár-halom* és *Vásár-laponyag*, *Hangács-halom* és *Hangács-laponyag*, *Tetves-halom* és *Tetves-laponyag*. Ezek a múltban eltérő magasságú kiemelkedéseket jelöltek, ma már azonban nem kiemelkedések, így ez az azonosító funkció mára megszűnt. Térben ezek az objektumok egymáshoz nagyon közel helyezkednek el, ezért azonos az előtagjuk. A szócikkekben a csak utótagjukban eltérő nevek esetében valószínűsítem az előtag névadásának azonos motivációját a két objektum térbeli közelsége miatt, ezért nem adok meg a két névnél két eltérő lehetséges névadási motivációt.

8. ábra: A kiemelkedésnevek köznévi utótagjainak aránya

5.5. A nádudvari határ kiemelkedésneveinek szótárának jellemzése

Miután körvonalazódott a szakdolgozatom pontos témája, a természeti neveket a már meglévő adatbázisomból gyűjtöttem ki, melyben az összes, általam eddig feltárt helynév megtalálható: a történeti források és az élőnyelvi gyűjtés adatai is. A külterületi névkincsre fókuszáltam, mivel a halmok – egy kivétellel – mind a határban találhatók. A kivételt képező Kun-halom egy mesterségesen létrehozott kiemelkedés, mely a város központjában, a Gyógyfürdővel szemben lévő parkban található.

A továbbiakban a nádudvari természeti neveket közlöm szócikk formájában. Egy szócikk a következő információkat tartalmazza: a helynév jelenlegi köznyelvi formája, ezt követik a név különböző alakváltozatai az összes történeti forrásból, amiben előfordul. A legfrissebb adat szerepel legelől. A történeti forrásokból származó adatok el vannak látva a dátummal és a forrás pontos megnevezésével. A 2022-es adatok a saját élőnyelvi gyűjtéséből valók. KISS szakdolgozata esetében

is az élőnyelvi adatot közlöm. (Tehát csak a 2022-es és 1973-as adatok élőnyelvi, írásmódjuk is ennek felel meg.) Ahol lehetséges, megadom a névre és az objektumra vonatkozó információkat, a pontos területi elhelyezkedést; valamint egyéb jellemzőket, illetve a hely koordinátáit is (amennyiben az adott objektum fel van tüntetve valamely georeferált térképen). A GPS-koordináták a megfelelő északi szélességi és keleti hosszúsági fokot jelölik. Adott esetben a koordinátákat követően jelzem a szócikkben foglalt névhez köthető másik nevet is, melynek keletkezése kapcsolatban áll az adott névvel. Igyekszem a névadás motivációját is feltárni. Általánosságban elmondható, hogy a nevek maguk nem változtak túlságosan sokat az évszázadok alatt sem, a név alakjában bekövetkező változások pedig sok esetben csupán az akkori írásmódnak tudhatók be.

6. A szócikkek bibliográfiája

1782–1785: EKFT = az Első Katonai Felmérés Térképe
 1794–1795: L1 = Hajdú-Bihar megyei Levéltár, V.656/a, 3. Nádudvar Uriszéki jegyzőkönyv-másolat
 1795: L2 = Hajdú-Bihar megyei Levéltár, V.181/ggg 1. SzmT.
 1832: Vízrajzi = A Körös és a Tisza régiójának vízrajzi topográfiai térképe
 1850, 1866, 1877: L3 = Hajdú-Bihar megyei Levéltár, V.181/ggg 1. Nádudvar Határleírás
 1860–1861: MKFT = a Második Katonai Felmérés Térképe
 1865: BALKÁNYI = BALKÁNYI SZABÓ LAJOS: Debrecen helynevei
 1869–1887: HKFT = a Harmadik Katonai Felmérés Térképe
 1870: Kat = Kataszteri térképek (XIX. század)
 1905: Közigazgatási = Hajdú vármegye közigazgatási és földművelési térképe, részlet, 1905.
 MKF: 1941 = 1941-es Katonai Felmérés Térképe
 Hnt. = Magyarország helységnévtára 1967, 1944, 1926
 1973: KISS = KISS LÁSZLÓ 1973-as szakdolgozata
 1977: JAKAB = JAKAB ATTILA munkája
 1980: EOTR 1980-as térképe
 2001: BALÁZS = BALÁZS SÁNDOR 2001-es műve *Nádudvar története* címmel
 2014: HODOSI = HODOSI HAJNALKA 2014-es szakdolgozata
 ÉGy. = saját élőnyelvi gyűjtés (2022)

7. A kiemelkedésnevek szótára

1. **Ágota-halom** 2001: *Ágota halom* (BALÁZS 11), 1977: *Ágotahalom* (JAKAB 27), 1973: *Ágota halom* (KISS 35), 1941: *Ágota-halom* (MKF), 1795: *Szentágota halom* (NÉMETH 1997), PESTY név nélkül említi: 1864: “Hortobágy folyó/n/ ... öles fahíd ... ezen túl van a Szent Ágotai vendégfogadó észak nyugat között egy nagyszerű dombon, ... a dombnak a Hortobágy felőli része, ha megásatik, tömérdek csont találatik benne” (1864: 314). – Halom a Szentágotánál, a Hortobágy mellett, itt állt egykor egy kolostor és egy csárda. A Szentágota jelenleg egy rét, legelő és kaszáló, mely a Makkodtól keletre, a Karcagi útnál található. A régi időkben határhalomként funkcionált (BALÁZS 2001: 231), tehát Nádudvar határát jelölte. A középkorban önálló település volt rajta: 1335>342/434: p. *Scenthagatha* (AOkl. 19: 816); 1390: p. *Zenthagata* (Zs. 1: 1693); 1407: (*Zenth)agotha* (NÉMETH 1997). Az *Ágota* személynév, amely az egykori Szent Ágota névrész indukciójával jött létre. *Ágota* Zádor vitéz felesége volt (BALÁZS 2001: 106). Koordinátái: 21.0207, 47.3849.
2. **Akaszto-halom** 2022: *Akaszto halom* (ÉGy.), 2001: *Akaszto halom* (BALÁZS 11), 1977: *Akasztohalom* (JAKAB 26), 1973: *Akasztohalom* (KISS 34), 1905: *Akaszto halom* (Közigazgatási), 1877: *Akaszto-halom* (L3), 1870: *Akaszto halom* (Kat), 1869–1887: *Akaszto halom* (HKFT), 1860–1861: *Akaszto halom* (MKFT), 1795: *Akaszto halom* (L2), 1794–1795: *Akaszto halom* (L1), 1782–1785: *Akaszto Halom* (EKFT). – A településtől délkeletre található. Ma már nem kiemelkedés, mivel földjét az 1970-es években a kabai út építéséhez használták fel (BALÁZS 2001: 12). Szántó volt (JAKAB 1977: 28). Az *akaszt* ige folyamatosan melléknévi igenévi formája arra utalhat, hogy a hagyomány szerint az 1848–1849-es szabadságharc idején Nagy Sándor József felakasztatott itt egy elfogott német kémet (KISS 1973: 34), ezért ez volt a település szégyenhalma (JAKAB 1977: 28). Ezt a névmagyarozatot nem támasztja alá, hogy a térképes adatok alapján már jóval a

- szabadságharc előtt is ez volt a halom neve. A másik lehetséges ok az elnevezésre az, hogy ezen a mocsaras területen gyakran elakadtak a szekerek a sárban, ezért eléjük igásállatokat „akasztottak” (JAKAB 1977: 28). Koordinátái: 21.1852, 47.4174.
3. **Aranyos-halom** 1860–1861: *Aranyos halom* (MKFT). – A Hármashalomtól északnyugatra helyezkedett el. Nevének eredete az *Aranyos* családnév (FÉNYES 1851: 126 és BALÁZS 2001: 57). Koordinátái: 20.9588, 47.3504.
 4. **Arezu Péter-halom** 1865: *Arcupéter* (BALKÁNYI), 1860–1861: *Arezu Peter halom* (MKFT). – A Nagy-Álom-zugtól északkeletre helyezkedett el, a Gyilkos-réttől északra. BALKÁNYI a helyét így jelöli ki: „Máta és Elep-pusztá közt az Álom-zug mellett, a Vajda és Koronás halomtól nem messze délnyugatra.” (1865: 6). Az *Arezu Péter* személynév esetében arról nincsenek pontos adatok, hogy kinek a nevét viselte. BALKÁNYI az *Asztupál* helységnévre hivatkozik, mely az *Arcupál* és az *Arcupál halma* nevekben őrződött meg, viszont tekintve, hogy a név nagy átalakuláson – BALKÁNYI szavával élve „névferdülésen” (1865: 7) – ment keresztül, és nem is Nádudvar és Angyalháza között helyezkedik el, hanem az angyalházi határ szegleténél, így nem túl valószínű, hogy ez a halom azonos az OLÁH PÉTER által leírt hellyel (1865: 7). Koordinátái: 21.2329, 47.5436.
 5. **Ásott-halom** 2022: *Ásott-halom* (ÉGy.). – Az Ásott-zugban található, a Szelencés nevű határrésztől délnyugatra. Az *ásott* befejezett melléknévi igenév a hely kialakulására (HOFFMANN 2007: 56) utalhat, hiszen állítólag onnan kapta nevét, hogy valamikor a kincskeresők feltúrták (KISS 1973: 36). Vö. *Ásott-laponyag*.
 6. **Ásott-laponyag** 2001: *Ásott laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Ásott laponyag* (KISS 36), 1832: *Ásott Laponyag* (Vízrajzi). – Az Ásott-halom mellett található kisebb kiemelkedés. Vö. *Ásott-halom*.
 7. **Belső-halom** 2001: *Belső halom* (BALÁZS 11), 1973: *Belső halom* (KISS 36), 1941: *Belső halom* (MKF), 1869–1887: *Belső halom* (HKFT), 1860–1861: *Belső halom* (MKFT), 1795: *Belső Halom* (L2), 1794–1795: *Belső halom* (L1), 1782–1785: *Belső Halom* (EKFT). – A Kis-szegettől délre, a Török-laponyagtól északra volt található ez a kiemelkedés. A *belső* melléknév arra utal, hogy a település belterületéhez közelebb, azaz bentebb fekszik, mint a Külső-halom. Koordinátái: 21.2135, 47.4399. Vö. *Külső-halom*.
 8. **Bengecsek-halom** 1869–1887: *Bengecsek halom* (HKFT), 1860–1861: *Bengecsek halom* (MKFT). – A *Bengecsek* helynévi előtag a *Bengecseg* elnevezésű határrészre utal, hiszen ezen található a kiemelkedés, a Lőszer-halomtól délre. A *Bengecseg* név eredete lehet a *benge* földrajzi köznév, melynek jelentése „gidres-gödrös, bozotos, művelhetetlen terület” (FKnT. 88). Koordinátái: 21.0203, 47.3559.
 9. **Berecz-laponyag** 2001: *Berec laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Berec laponyag* (KISS 36). – A Berecz-fenéken található kisebb kiemelkedés a Kösely kanyarulatában. Valószínűsíthetően a Bereczky-család nevét őrzi (FÉNYES 1851: 126 és KISS 1973: 36).
 10. **Bézi-halom** 1860–1861: *Bézi halom* (MKFT). – A Nagy-Füves-halomtól északra található. Neve a nádudvari *Bézi* család nevét őrzi (BALÁZS 2001: 294). Koordinátái: 20.9394, 47.4265.
 11. **Boda-halom** 2022: *Boda halom* (ÉGy.), 2001: *Boda halom* (BALÁZS 11), 1980: *Boda-halom* (EOTR), 1977: *Bodahalom* (JAKAB 27), 1973: *Boda halom* (KISS 37), 1869–1887: *Boda halom* (HKFT), 1860–1861: *Boda halom* (MKFT), 1832: *Bóda-halom* (Vízrajzi), 1795: *Boda Halom* (L2), 1794–1795: *Boda halom* (L1), 1782–1785: *Boda halom* (EKFT). – A város határának nyugati részén, a karcagi határ mentén helyezkedik el, közel a Kösely és a Hortobágy találkozásához, valamint a Kék-halomhoz. A Boda-zugban található. Szántóterület (JAKAB 1977: 29). A Boda-család tulajdona volt (JAKAB 1977: 29), ezért az előtagja személynév. A *Boda* családnév adatolható a történeti forrásokban (KISS 1973: 37 és BALÁZS 2001: 105). Koordinátái: 21.0600, 47.3894.
 12. **Bogárczó-laponyag** 1980: *Bogárczó-laponyag* (EOTR), 1860–1861: *Bogárczó laponyag* (MKFT). – A Hortobágyi Nemzeti Parkban, a Szék-laponyagtól északra és a Köves-laponyagtól délre található. A *bogárczó* földrajzi köznév jelentése „hely, ahol a hajdani vízállásban sok bogár volt” vagy „hely a legelőn, ahol az állatokat sok bogár lepi” vagy „homokos vagy vizenyős hely, ahova a jószágot a bogárczás idején terelik, hogy a homok, illetve a víz a körme között található élősködőket megölje” (FKnT. 95). Koordinátái: 20.9051, 47.4563.
 13. **Bojár-halom** 1980: *Bojár-halom* (EOTR), 1941: *Bojár halom* (MKF), 1905: *Bojár halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Bojár halom* (HKFT), 1860–1861: *Bojar halom* (MKFT), 1776–

- 1779: *Bajérhalom* (NÉMETH 1997). – Halom a Nagy-Völgyi-dűlő mellett; a Bojáron, mely a Molnár-tag utáni szántóföld és állandó kaszáló neve a várostól délre. Kihajtották rá a csordát legelni, mert a téesznek itt volt marhaistállója. Bojár egykor önálló település volt (KISS 1973: 37 és BALÁZS 2001: 198), viszont a tizenötödik század végén az oklevelek tanúsága alapján abban az időben már megszűnt annak lenni (BALÁZS 2001: 198). A *Bojár* tehát egy határrészt jelölő név. A *bojár* a bulár földről, azaz a Balkánról származó különböző etnikai eredetű, kereskedelemmel foglalkozó muzulmánok megnevezése (BALÁZS 2001: 196). A népnév létezett *bulyár* és *bajár* alakban is (BALÁZS 2001: 105). NÉMETH így ír róla: „Részben Nádudvar (PESTY 1864, 309: Bojár), részben Püspökladány (Uo. 313: „Bojártelek – ezen a téren ... a veres barátoknak kápolnája volt, melynek maradványai jelenleg is látható határába olvadt” (1997). Koordinátái: 21.1417, 47.3661.
14. **Borsós-halom** 2022: *Borsós halom* (ÉGy.), 1973: *Borsós halom* (KISS 37), 1941: *Borsós-halom* (MKF), 1905: *Borsos halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Borsos halom* (HKFT), 1860–1861: *Bousos halom* (MKFT), 1850: *Borsos halom* (L3), 1782–1785: *Bousos halom* (EFKT). – Halom Nádudvartól északra, a Hortobágyon. A Balmazújvárosi úthoz közel fekszik, Angyalháza felé, a Hármashatárnál. Az előtag lehet a *bors* köznévnél, vagy a *borsó* növénynevének az -s melléknévképzős alakja. A borsótermesztésre van adat a település múltjából is (BALÁZS 2001: 512). Azonban a *Borsos* személynév is adathozható a település történetéből (BALÁZS 2001: 292), így többféle névadási motiváció is elképzelhető; ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető helynév. Koordinátái: 21.2001, 47.4833. Vö. *Borsos-laponyag*.
 15. **Borsós-laponyag** 1860–1861: *Borsos laponyag* (MKFT). – A Halász-laponyagtól délkeletre található, Nádudvartól északra. Koordinátái: 21.1862, 47.5579. Vö. *Borsós-halom*.
 16. **Borzás-halom** 2001: *Borzás halom* (BALÁZS 11), 1973: *Borzás halom* (KISS 37). – A várostól nyugatra található, a Borzason, mely a Nagy-Darvas-halomtól keletre található szántóföld, rét és legelő. A *Borzás* személynév Borzas István földtulajdonosra utal, ugyanis ez a terület egykor az ő legelője volt (KISS 1973: 37 és BALÁZS 2001: 106).
 17. **Büte-halom** 1980: *Büte-halom* (EOTR), 1973: *Büte halom* (KISS 37), 1941: *Büte-halom* (MKF). – A Büte nevű határrészen helyezkedik el, a településtől dél-nyugatra. *Bütei* személynév is adathozható a település történetéből (BALÁZS 2001: 13). Így elképzelhető az is, hogy a Büte-határrész a Bütei-család nevét őrzi. Koordinátái: 21.1800, 47.4180. Vö. *Bütei-laponyag*.
 18. **Bütei-laponyag** 2001: *Bütei laponyag* (BALÁZS 11). – A Büte nevű határrészen található kisebb kiemelkedés. Nevét kaphatta a Bütei-családról vagy a Büte-határrésztől is. Vö. *Büte-halom*.
 19. **Csécs-halom** 1970: *Csécs halom* (HBKT. 256), 1869–1887: *Csécs halom* (HKFT), 1860–1861: *Csécs halom* (MKFT), 1782–1785: *Csecs Halom* (EKFT), 1782–1785: *Csecsi Halom* (JosAufn. XXII. col. 19. sect.). – A várostól északra, a Zám-pusztán lévő halom. A *Csécs* személynévi eredetű helynév (FNESz. 158), NÉMETH az Árkus partjára helyezi és a Csécsi Leustákhhoz köti a nevet (1997). Ma már nem ismert név. Koordinátái: 21.0356, 47.5478.
 20. **Csege-halom** 1832: *Csege Halom* (Vízrajzi). – A Hortobágy folyó mellett, a településtől nyugatra, az Álom-zugtól északkeletre helyezkedik el. A *Csege* egy helység neve, mely egykoriban Nádudvarral azonos járásba tartozott (BALÁZS 2001: 125).
 21. **Csépe-halom** 2001: *Csépe halom ~ Csipehalom* (BALÁZS 11), 1973: *Csipe halom* (KISS 38), 1941: *Csipe-halom* (MKF), 1869–1887: *Csipe halom* (HKFT), 1860–1861: *Czepe halom* (MKFT), 1782–1785: *Czépe halom* (EKFT). – Szántóföld volt a várostól nyugatra. A Kösely kanyarulatában fekszik, a Nagy-halom-zugban. A *Csépe* személynév (FNESz. 159). Ma már nem ismert név. Koordinátái: 21.0978, 47.4271. Vö. *Csépe-laponyag*.
 22. **Csépe-laponyag** 2001: *Csépe laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Csipe laponyag* (KISS 38), 1869–1887: *Csipe laponyag* (HKFT). – A Csépe-halom mellett helyezkedhetett el, ma már nem használt név. Koordinátái: 21.0955, 47.4170. Vö. *Csépe-halom*.
 23. **Csibe-halom** 1905: *Csibe halom* (Közigazgatási). – A várostól nyugatra helyezkedett el, a Hegyes-halomtól északkeletre. A *csibe* madárnév az objektum állatvilágára utal, viszont a névadás konkrét motivációja nem ismert. Ma már nem ismert név.
 24. **Csipke-halom** 1980: *Csipke-halom* (EOTR). – A Kösely folyója mellett, a Süldő-szállástól északra. Elképzelhető, hogy neve az objektum alakjára, jellegére utal, azonban a névadás konkrét motivációja ismeretlen. Ilyen családnévre nincsen adat a forrásokban. Ma már nem használt név.

25. **Csontos-laponyag** 1869–1887: *Csontos laponyag* (HKFT), 1860–1861: *Csontos laponyag* (MKFT). – A Kápolnás nevű határrésztől keletre, az Ecse-réttől északra és a Kis-Darvas-fenéktől délre található. Tulajdonság alapján történő névadás valószínűsíthető, mivel ilyen családnév nem található a térképes adatokkal megegyező időben készült történeti forrásokból. A helynév ma már nem ismert. Koordinátái: 20.9924, 47.4509.
26. **Czitra-halom** 1782–1785: *Czitra halom* (EKFT). – Az Elepi pusztán, a Zsoldos-halomtól északkeletre, a Czitrahát nevű határrészen volt található. A *Czitra* előtag tehát azt a határrészt jelöli meg, ahol maga a halom is feküdt. A név ma már nem ismert. Koordinátái: 21.3601, 47.5005.
27. **Darvas-laponyag** 2001: *Darvas laponyag* (BALÁZS 11). – A Darvas-halmok közelében volt található. Nevét az objektum állatvilágáról kapta. Ma már nem használt név. Vö. *Kis-Darvas-halom, Nagy-Darvas-halom*. A *darvas* előtag mögötti motivációról bővebben a *Kis-Darvas-halom* szócikkében számolok be.
28. **Deák-laponyag** 1860–1861: *Deak laponyag* (MKFT). – A Makkod-halomtól északra található kiemelkedés. Ilyen személynév adatolható a település történetéből (BALÁZS 2001: 292). Koordinátái: 21.1186, 47.3560.
29. **Disznó-halom** 2001: *Disznó halom* (BALÁZS 11), 1869–1887: *Disznó halom* (HKFT), 1860–1861: *Disznó halom* (MKFT). – Halom a Köles-gátnál, a Tetves-laponyagtól délre, a Disznó-réten. A *disznó* főnév a nádudvari disznótartásra utal, mely évszázadok óta fontos mezőgazdasági tevékenység a településen (BALÁZS 2001: 512). Koordinátái: 20.9904, 47.3919.
30. **Ecse-halom** 1980: *Ecse-halom* (EOTR), 1869–1887: *Ecse halom* (HKFT), 1860–1861: *Ecse halom* (MKFT), 1782–1785: *Ecze halom* (EKFT). – A Kopasz-laponyagtól délre, az Ecse-réten, a Hortobágyi Nemzeti Parkban volt található ez a halom. Az *Ecse* településnév, mely az *Écs-Ecsed-Ecse* helységnevekkel áll etimológiai kapcsolatban (FNESZ. 196). Ma már nem ismert kiemelkedésnév. Koordinátái: 20.9768, 47.4260.
31. **Égett-halom** 1973: *Éget halom* (KISS 40), 1869–1887: *Égett halom* (HKFT), 1860–1861: *Égett halom* (MKFT). – A várostól északra található halom a Kis-Zádoron. Az *égett* befejezett melléknévi igenév a hely kialakulására utal (HOFFMANN 2007: 56). A föld ezen a területen itt állandóan égett volt, mivel gyakran tüzeltek rajta (KISS 1973: 40). Ma már nem ismert a név. Koordinátái: 21.0339, 47.4594. Vö. *Égett-laponyag*.
32. **Égett-laponyag** 2001: *Égett laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Éget laponyag* (KISS 40). – A várostól északra található laponyag a Kis-Zádor nevű határrészen. Az *Égett-halom* mellett helyezkedhetett el. Ma már nem ismerik a nevet. Vö. *Égett-halom*.
33. **Egyes-halom** 1860–1861: *Egyes halom* (MKFT). – A Kettős-halomtól délkeletre volt található. Koordinátái: 20.9452, 47.3592.
34. **Endre-halom** 1980: *Endre-halom* (EOTR). – A Hortobágy folyója mellett volt található. Nevét tulajdonosáról kapta, talán Molnár Endréről (BALÁZS 2001: 133).
35. **Eperjes-halom** 2001: *Eperjes halom* (BALÁZS 11), 1980: *Eperjes-halom* (EOTR), 1973: *Eperjes halom* (KISS 40), 1877: *Eperjes halom* (L3), 1870: *Eperjes halom* (Kat), 1869–1887: *Eperjesi halom* (HKFT), 1866: *Eperjes Halom* (L3), 1860–1861: *Eperjesi halom* (MKFT), 1782–1785: *Eperjesy Halom* (EKFT). – Szántó föld, rét és legelő a Tót Sándor-tanyától északra, a Kösely és a Mihály-halom közelében, a Hortobágy folyó mellett. Az *eperjes* – az *eper(j)* főnévből képzett – melléknév az objektum növényzetére utal, ugyanis eperfák bizonyítottan voltak és vannak még ma is a határban. Az *eperjes* olyan terület, ahol sok eper terem (FKnT. 131). Az egyik névmagyarázat tehát az eperfákban való gazdagság – az itt ásott kút köré ültették őket (BALÁZS 2001: 107); a másik pedig az *Eperjes* Árpád-kori női név (BALÁZS 2001: 107). Ez utóbbit az is alátámasztja, hogy a halomban állítólag női fejedelmi sírt találtak (BALÁZS 2001: 107). A név előtagja *-i* melléknévképzős alakban is előfordul a történeti adatok között. Koordinátái: 21.0867, 47.4694.
36. **Esztári-laponyag** 2001: *Esztári laponyag* (BALÁZS 11). – Nevét a nádudvari Esztári-családról kapta (BALÁZS 2001: 115).
37. **Faluvég-halom** 1860–1861: *Falu vég halom* (MKFT). – A Csécs-halomtól délre volt található, a Zámon, a Nagy-Kenderáztató-halomtól keletre, a Barackos-kút mellett. Neve az objektum elhelyezkedésére utal: egészen a település külterületeinek határán helyezkedett el. Koordinátái: 21.0350, 47.5358.

38. **Fás-halom** 2022: *Fás halom* (ÉGY.), 2001: *Fás halom* (BALÁZS 11), 1973: *Fás halom* (KISS 41), 1905: *Fás halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Fás halom* (HKFT), 1860–1861: *Fás halom* (MKFT), 1832: *Fás Halom* (Vízrajzi), 1782–1785: *Fás halom* (EKFT). – Halom a Csépe-halomtól északkeletre, a Lóré-kúttól északra, a Kösely kanyarulatában. A *fás* melléknév magyarázata az, hogy KISS adatközlői szerint fával sűrűn benőtt terület volt (1973: 41). Koordinátái: 21.1112, 47.4354. Vö. *Fás-laponyag*.
39. **Fás-laponyag** 1832: *Fás laponyag* (Vízrajzi). – A Fás-halom mellett volt található, ma már nem ismert név. Vö. *Fás-halom*.
40. **Fekete-halom** 1869–1887: *Fekete halom* (HKFT), 1860–1861: *Fekete halom* (MKFT). – Az Ágota-halomtól nyugatra volt található. A *fekete* melléknév a halom színére utalhat, vö. *Kék-halom*. Ezen név esetében azonban személynévi motiváció is előfordulhat, tekintve, hogy adatolható *Fekete* családnév a településen (BALÁZS 2001: 402), tehát ez egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.0054, 47.3808. Vö. *Fekete-laponyag*.
41. **Fekete-laponyag** 2001: *Fekete laponyag* (BALÁZS 11). – A Fekete-halom mellett volt található. Vö. *Fekete-halom*.
42. **Fél-halom** 2022: *Fél-halom* (ÉGY.), 2001: *Deme halom* (BALÁZS 11), 1980: *Deme-halom* (EOTR), 1977: *Félhalom* (JAKAB 27), 1973: *Deme halom* (KISS 39), 1941: *Deme-félhalom* (MKF), 1869–1887: *Deme halom* (HKFT), 1860–1861: *Deme halom* (MKFT). – A várostól északnyugatra található, a Deme ere melletti halom, a Sebes-halomtól északra. Legelő volt (JAKAB 1977: 29). A *Deme* személynév, KISS adatközlőinek beszámolója szerint a Deme egy pásztor neve lehetett (1973: 39). A halom egy részét elhordták útépitéshez, így csak a fele maradt meg (KISS 1973: 41 és BALÁZS 2001: 12). A *Fél-halom* esetében előtagja tulajdonságon alapul, mivel az Angyalházi útfél két részre osztotta (JAKAB 1977: 29); a *Deme-halom* esetében pedig személynéven. *Deme* személynév adatolható a település történetéből (FÉNYES 1851: 126 és BALÁZS 2001: 13). Egyesek szerint ő egy kunvezér volt, akinek a sírját ez a halom jelzi (JAKAB 1977: 29). Látható tehát, hogy mindkét névváltozat (*Deme-halom*, *Fél-halom*) esetében többféle névmagyarázat is elképzelhető. Koordinátái: 21.1471, 47.4513.
43. **Fűzfás-halom** 2001: *Fűzfás halom* (BALÁZS 11). – A Fás-halom mellett, a Kösely egyik, fűzfákkal benőtt kanyarulatában volt található (BALÁZS 2001: 107), tehát nevét a jellemző növényzetéről kapta. Ma már nem ismert név.
44. **Halas-fenek-halom** 1980: *Halas-fenek-halom* (EOTR). – A Köves-halomhoz és a Halas-fenekhez közel volt található. Ma már nem ismert név.
45. **Halas-laponyag** 1869–1887: *Halas laponyag* (HKFT), 1860–1861: *Halas laponyag*, *Halafs laponyag* (MKFT). – A Borsós-halomtól északra volt található. A *halas* melléknév az objektum környékén jellemző állatvilágra utalhat, azonban esetlegesen személynévi eredet, a Halasy is elképzelhető (FÉNYES 1851: 126), vagy ennek a névnek a Halassi-változata (BALÁZS 2001: 256), mivel nagyon közel van hozzá a térképen a Halafsy felirattal jelzett objektum. Koordinátái: 21.0433, 47.4963.
46. **Halász-halom** 1980: *Halász-halom* (EOTR), 1870: *Halászhalom* (Kat). – A Hortobágy folyó partján volt található. A *Halász* személynévre van történeti forrásban adat (BALÁZS 2001: 139), de utalhat az itt végzett tevékenységre is. Vö. *Halász-laponyag*.
47. **Halász-laponyag** 2001: *Halász laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Halász laponyag* (KISS 42), 1941: *Halászlaponyag* (MKF), 1905: *Halász Laponyag* (Közigazgatási). – A várostól északra volt található. KISS adatközlői szerint a Kösely partján valamikor egy Halász nevű ember kunyhója állt ezen a halmon (1973: 42). Koordinátái: 21.1670, 47.5635. Vö. *Halász-halom*.
48. **Hangács-halom** 1832: *Hangács Halom* (Vízrajzi). – A Hangács nevű szántóföldön található kiemelkedés, mely az Akasztó-halomtól délnyugatra helyezkedik el. *Hangács* családnév történeti forrásokból is adatolható (BALÁZS 2001: 104), azonban elképzelhető, hogy a *hanga* növénynevből alakult *-cs* helynévképzővel (BÉNYEI 2012: 116). Vö. *Hangács-laponyag*.
49. **Hangács-laponyag** 1869–1887: *Hangács laponyag* (HKFT). – Az Akasztó-halomtól délre fekvő kisebb kiemelkedés. Koordinátái: 21.2013, 47.4125. Vö. *Hangács-halom*.
50. **Hármas-halom** 2001: *Hármas halom* (BALÁZS 11), 1941: *Hármas-halom* (MKF), 1860–1861: *Hármas halmok* (MKFT), 1782–1785: *Hármos halmak* (EKFT). – A Kettős-halomtól északra

- található. A *három* számnév -s melléknévképzős alakja arra utal, hogy az ezen a területen található halmokat beszámolták, ld. *Egyes-halom*, *Kettes-halom*. Koordinátái: 20.2660, 47.3485. Vö. *Hármas-laponyag*.
51. **Hármas-laponyag** 2001: *Hármas laponyag* (BALÁZS 11), 1905: *Hármaslaponyag* (Közigazgatási), 1870: *Hármoslaponyak* (Kat). – A Hármas-halom mellett helyezkedett el. A *három* számnév -s melléknévképzős alakja az objektum csoportos előfordulására is utalhat az objektumok beszámolása mellett. Ez a jellemzője a területnek a térképekről nem derül ki, ma pedig már nem használt név. Vö. *Hármas-halom*.
 52. **Határ-halom** 2001: *Határ halom* (BALÁZS 11), 1973: *Határ halom* (KISS 42). – Az elnevezés magyarázata az, hogy a nádudvari és a kabai határ találkozásánál helyezkedett el (KISS 1973: 42). Vö. *Határ-laponyag*.
 53. **Határ-laponyag** 2001: *Határ laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Határ laponyag* (KISS 42), 1869–1887: *Határ laponyag* (HKFT), 1860–1861: *Határ laponyag* (MKFT). – A településtől délre volt található, a Határ-halom mellett, a Hegyes-halomtól délre. A *határ* köznév arra utal, hogy Kaba és Nádudvar határán helyezkedett el. Koordinátái: 21.1035, 47.3840. Vö. *Határ-halom*.
 54. **Hegyes-halom** 2001: *Hegyes halom* (BALÁZS 11), 1980: *Hegyes-halom* (EOTR), 1973: *Hegyes halom* (KISS 43), 1941: *Hegyes halom* (MKF), 1860–1861: *Hegyes halma* (MKFT), 1832: *Hegyes Halom* (Vízrajzi), 1795: *Hegyes halom* (L2), 1794–1795: *Hegyes halom* (L1), 1782–1785: *Hegyes Halom* (EKFT). – Halom a Makkodtól keletre, a Kösely partján, a település nyugati részén, a Lapos-szegtől északra. A *hegyes* 'csúcsos' jelentésű melléknév a halom jellegzetes alakjára utal. A név birtokos személyjeles alakban is előfordul: emiatt akár Nagyhegyes településére is utalhat. *Hegyesi* személynév is adathozható a település történetéből (BALÁZS 2001: 292). Ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.0963, 47.3954. Vö. *Hegyes-laponyag*.
 55. **Hegyes-laponyag** 2001: *Hegyes laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Hegyes laponyag* (KISS 43). – A Hegyes-halom mellett volt található. Nevének magyarázatának opciói megegyeznek a *Hegyes-halom*éval. Vö. *Hegyes-halom*.
 56. **Hegy-halom** 1973: *Hegy halom* (KISS 43). – A település délnyugati részén volt található. A *hegy* földrajzi köznév valószínűleg a halom méretére utalhatott.
 57. **János-halom** 1869–1887: *János halom* (HKFT). – Nevét tulajdonosáról kapta. A Petri Derzs családnak például volt ilyen nevű tagja (BALÁZS 2001: 205). Koordinátái: 21.1283, 47.3504.
 58. **Járó-halom** 1941: *Járó-halom* (MKF), 1869–1887: *Járo halom* (HKFT). – A *jár* ige folyamatos melléknévi igenévi alakja arra utalhat, hogy a csordát hajthatták egy konkrét objektumhoz ezen a területen. *Járó* személynév is adathozható azonban a település történetéből (BALÁZS 2001: 216). Ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.2733, 47.4752.
 59. **Juhász-halom** 1860–1861: *Juhász halom* (MKFT). – A Mérges-halomtól északnyugatra feküdt. Neve foglalkozásnevet rejt, de akár személynév is lehet (BALÁZS 2001: 292). Ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 20.9637, 47.5011.
 60. **Kadarcs-halom** 1869–1887: *Kadarcs halom* (HKFT), 1860–1861: *Kadarcs halom* (MKFT). – Nevét onnan kapta, hogy a Kadarcs folyó mellett, a Vajda-halomtól nyugatra feküdt. Koordinátái: 21.0203, 47.3559.
 61. **Kajla-halom** 1860–1861: *Kaila halom* (MKFT). – A Halas-laponyagtól északnyugatra helyezkedett el. Neve az objektum jellegzetes alakjára utalhatott, de *Kajla* személynév is adathozható a település történetéből (BALÁZS 2001: 216). Ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.0257, 47.4982.
 62. **Kalapos-halom** 2022: *Kalapos halom* (ÉGy.). – A Csendes-dűlő közelében található. A *kalap* főnév melléknévképzős alakja arra enged következtetni, hogy a hely a nevét az alakjáról kaphatta. Azonban ilyen foglalkozást is bizonyítottan űztek a településen (BALÁZS 2001: 359). Ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető név.
 63. **Kardos-laponyag** 2001: *Kardos laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Kardos laponyag* (KISS 46), 1860–1861: *Kárdos laponyag* (MKFT). – A Nagy-Zádon volt található. Ilyen családnév adathozható a település történelméből (BALÁZS 2001: 142). Koordinátái: 21.0729, 47.4127.

64. **Kása-halom** 1980: *Kása-halom* (EOTR), 1860–1861: *Kása halom* (MKFT). – A Juhász-halomtól délnyugatra volt található. Nevének eredete nem ismert, valószínűsíthetően az itt elkészített ételre utal. Koordinátái: 20.9475, 47.4925.
65. **Kegyes-halom** 1869–1887: *Kegyes halom* (HKFT). – A Kék-halom mellett volt található. A *kegyes* melléknév egy tulajdonságon alapuló előtag, a névadás motivációja viszont nem ismert. Valószínűleg történelmi eseményre vezethető vissza. Koordinátái: 21.0991, 47.3968.
66. **Kék-halom** 2022: *Kék halom* (ÉGy.), 2014: *Kékhalom* (HODOSI 14), 2001: *Kék halom* (BALÁZS 11), 1977: *Kék-halom* (JAKAB 27), 1973: *Kikhalom* (KISS 46), 1967: *Kékhalom* (Hnt.), 1944: *Kékhalom* (Hnt.), 1926: *Kékhalom* (Hnt.), 1869–1887: *Kék halom* (HKFT), 1795: *Kék halom* (L2), 1794–1795: *Kék halom* (EKFT). – Halom a várostól délnyugatra, a Kösely és a Hortobágy folyók találkozásánál. A Lapos-szegnél található, a mai Görbe-hodályhoz közel. 1896-ig csárda állt rajta, a halmot pedig elhordták, hogy csatornaór-házat építsenek a helyére (BALÁZS 2001: 231). A *kék* melléknév előtagként való használatának magyarázata a következő: KISS adatközlői szerint arról kapta a nevét, hogy tiszta időben a halom teteje kéknek látszik (1973: 46). Ilyen személynév is adatolható azonban a település történetéből (BALÁZS 2001: 13), ezért ez egy többféleképpen értelmezhető térszínformánév. Koordinátái: 21.0738, 47.3923. Vö. *Kék-laponyag*.
67. **Kék-laponyag** 2001: *Kék laponyag* (BALÁZS 11), 1980: *Kék-laponyag* (EOTR). – A Kösely mellett található, a Kék-fenéktől északra, védett területen. Vö. *Kék-halom*.
68. **Kerülő-ér-halom** 2001: *Kerülő-ér halom* (BALÁZS 11). – A Kerülő-ér mellett fekszik, nevét is róla kapta.
69. **Két-halom** 1980: *Két-halom* (EOTR), 1870: *Kéthalom* (Kat), 1869–1887: *Két halom* (HKFT), 1860–1861: *Két halom* (MKFT). – A Borívó-zug és a Vizes-völgy között volt található a két halom. A név magyarázata is az, hogy valamikor két halom volt található egymás mellett, tehát a számnévi előtag az objektum csoportos előfordulására utal (HEFTY 1911: 20). Koordinátái: 21.2971, 47.4493 és 21.3038, 47.4431.
70. **Kettő-halom** 1860–1861: *Kettő halom* (MKFT). – A Nyéki-halomtól délre két halom található egymás mellett. A név az objektum csoportos előfordulására utalhat. Koordinátái: 21.3019, 47.4482 és 21.2993, 47.4421.
71. **Kettős-halom** 1941: *Kettős-halom* (MKF), 1869–1887: *Kettes halom* (HKFT), 1865: *Kettőshalom* (BALKÁNYI), 1860–1861: *Kettős halom* (MKFT). – Az Egyes-halomtól északnyugatra volt található. BALKÁNYI így ír róla: „Az Árkos hídjától nem messze a Mátán van ily nevű halom, nevét magával hordja” (1865: 12). A *kettős* számnévből képzett melléknév arra utalhat, hogy ezeket a halmokat beszámolták, ld. *Egyes-halom* és *Hármas-halom*. Ugyanakkor ebben az esetben is elképzelhető a csoportos előfordulás (ezt ma már nem lehet bizonyítani). Koordinátái: 21.1111, 47.4494.
72. **Kincses-laponyag** 1860–1861: *Kincses laponyag* (MKFT). – A Zám-pusztá alatt volt található, a Hortobágy folyó közelében. A *kincs* főnév -s melléknévképzős alakja arra utalhat, hogy a hagyomány szerint egyszer kincseket találtak itt elásva. Ennek bizonyítására ma már pontos adatok nincsenek. Koordinátái: 21.1026, 47.4798.
73. **Kis-Bencze-halom** 1860–1861: *Kis Bencze halom* (MKFT). – A Kis-Sarkad-halomtól északra volt található. Nevét tulajdonosáról kaphatta: ez lehet vezetéknev vagy keresztnév is, adat nincsen rá. Koordinátái: 20.9350, 47.5182. Vö. *Nagy-Bencze-halom*.
74. **Kis-Borzas-halom** 2001: *Kisborzas halom* (BALÁZS 11). – Kiemelkedés a Borzason, nevét a tulajdonosáról és a méretéről kapta. Vö. *Nagy-Borzas-halom*.
75. **Kis-Cigány-halom** 1860–1861: *Kis Czigány halom* (MKFT). – A Nagy-Cigány-halomtól északra volt található, a két Cigány-halom közül a kisebbik neve. A *cigány* népnév a halom területén vagy környékén élő népcsoportra utalhat. Koordinátái: 21.0047, 47.3708. Vö. *Nagy-Cigány-halom*.
76. **Kis-Darvas-halom** 1977: *Kisdarvas halom* (JAKAB 27), 1860–1861: *Kis Darvas halom* (MKFT). – Egykori halom a Nagy-Darvas-halomtól délre, a Kis-Zádonon. A *daru* főnév melléknévképzős alakja arra utal, hogy a pásztorok régen itt kapták el a darvakat, mivel azok az átázott tollazatuk miatt nem tudtak elrepülni (KISS 1973: 54). A darutoll, melynek viselése a gazdagság jelének számított, annyira keresett volt, hogy a fiókákat sokszor egyenesen a fészekből vették ki, hogy otthon felnevelhessék őket a tollaikért (JAKAB 1977: 30). Szántó volt a nádudvari és angyalházi

- határ találkozásánál (JAKAB 1977: 30). Koordinátái: 21.0069, 47.4612. Vö. *Darvas-laponyag, Nagy-Darvas-halom*.
77. **Kis-Füves-halom** 1869–1887: *Kis füves halom* (HKFT). – A Szék-laponyagtól délre és a Luca-laponyagtól északra helyezkedett el. Neve az objektum jellegzetes növényzetére, illetve annak méretére utal. Koordinátái: 20.9218, 47.4441. Vö. *Nagy-Füves-halom*.
 78. **Kis-Kenderáztató-halom** 1860–1861: *Kis Kenderáztató halom* (MKFT). – A Nagy-halastól északra helyezkedett el. A lakosság kenderföldje a Seregélyes-kert közelében volt található (BALÁZS 2001: 308). Koordinátái: 21.0068, 47.5240. Vö. *Nagy-Kenderáztató-halom*.
 79. **Kis-laponyag** 1860–1861: *Kis laponyag* (MKFT). – A Nagy-laponyagtól északra volt található, nevét az objektum méretéről kapta. *Kis* személynév is adatható viszont a település történetéből (BALÁZS 2001: 224). Ezáltal ez egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 20.9863, 47.4352. Vö. *Nagy-laponyag*.
 80. **Kis-Sarkad-halom** 1860–1861: *Kis Sarkad halom* (MKFT). – A Pap-halomtól északra volt található. Nevét a Sarkad folyóról, illetve az objektum méretéről kapta. Koordinátái: 20.9822, 47.4880. Vö. *Nagy-Sarkad-halom*.
 81. **Komotsiu-laponyag** 1869–1887: *Komotsiu laponyag* (HKFT). – A Luca-laponyag és a Nagy-Füves-halom között volt található. Kategorizálhatatlan név, esetleg a *Kemecsei* családnév (FÉNYES 1851: 126 és BALÁZS 2001: 204) ferdtése lehet. Koordinátái: 20.9139, 47.4328.
 82. **Kopasz-laponyag** 1860–1861: *Kopasz laponyag* (MKFT). – Halom az Ecse-réten. A *kopasz* melléknév a növényzet hiányára utalhat. Koordinátái: 20.9863, 47.4315.
 83. **Koronás-halom** 1869–1887: *Koronás halom* (HKFT), 1865: *Koronáshalom* (BALKÁNYI). – A Kadarcs mellett volt található, a Kis-Álom-zugtól délkeletre és a Vajda-halomtól északra. A *korona* főnév -s melléknévképzős alakjának magyarázata a következő lehet: BALKÁNYI szerint Károly Róbert koronázásának idején három napig volt itt a korona (1865: 51). Előtagja tehát történelmi eseményen alapul. Koordinátái: 21.2466, 47.5233.
 84. **Korpád-halom** 1980: *Korpád-halom* (EOTR), 1941: *Korpád-halom* (MKF), 1869–1887: *Korpát halom* (HKFT), 1860–1861: *Korpat halom* (MKFT). – A Járó-halomtól délkeletre volt található, a Kösely folyó mellett. A *Korpád* helységnév (FNESz. 354). Koordinátái: 21.2837, 47.4703.
 85. **Kovásszárasztó-laponyag** 2001: *Kovásszárasztó laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Kovásszárasztó laponyag* (KISS 50). – A településtől keletre volt található, a Kortyantó-lapos mellett. Nevét az itt végzett tevékenységről kapta.
 86. **Köves-halom** 1980: *Köves-halom* (EOTR), 1973: *Köves halom* (KISS 49), 1905: *Köves halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Köves halom* (HKFT), 1865: *Köveshalom* (BALKÁNYI). – A várostól északkeletre volt található, a Hortobágyhoz közel. BALKÁNYI leírása szerint a Zámon helyezkedett el, rajta állt a zámi csőszház (1865: 28). A halom a hagyomány szerint kilenc sornyi holttestet takar (1865: 28). Arról volt híres, hogy Szapolyai János Zsigmond hada itt táborozott, illetve el is vesztett egy csatát (1865: 28). Az elnevezést azonban indokolhatja az a KISS által gyűjtött szójhagyomány is, mely szerint a honfoglalás korából maradt templomos halom, amelyet abban az időben is kő borított (1973: 49). Ma már nem ismerik a nevet. Koordinátái: 21.0731, 47.4811. Vö. *Köves-laponyag*.
 87. **Köves-laponyag** 1860–1861: *Köves laponyag* (MKFT). – A Bogárzó-laponyagtól északra volt található. A névadás motivációjának lehetőségei megegyeznek a *Köves-halom*éval. Koordinátái: 20.9024, 47.4582. Vö. *Köves-halom*.
 88. **Kun-halom** 2022: *Kun halom* (ÉGy.), 2001: *Kun halom* (BALÁZS 11), 1973: *Kunhalom* (KISS 50). – A várostól északra található, a Kun-gátnál. Nevét a Kun családról kaphatta, mert ilyen családnév adatható a település történetéből (HBmL V.181/ggg 3. Nádudvar kataszteri birtokíveinek összeírása, KISS 1973: 50 és BALÁZS 2001: 138).
 89. **Kun-halom** 2022: *Kun halom* (ÉGy.), 2014: *Kunhalom* (HODOSI 63). – A belterületen mesterségesen kialakított kiemelkedés, a Gyógyfürdővel szembeni parkban. A név a *kunhalom*

köznév átvétele, tehát tulajdonságon alapul, mert hasonlít a többi kunhalomra. Főként emlékeztető funkcióval bír (HOFFMANN 2007: 56). Koordinátái: 21.1604, 47.4296.

9. ábra: A belterületi Kun-halom (saját fotó)

90. **Kurta-halom** 1869–1887: *Kurta halom* (HKFT). – A *kurta* 'rövid' jelentésű melléknév az objektum méretét jellemezhetette. Koordinátái: 21.3527, 47.4316.
91. **Külső-halom** 2001: *Külső halom* (BALÁZS 11), 1977: *Külsőhalom* (JAKAB 27), 1973: *Külső halom* (KISS 50), 1941: *Külső-halom* (MKF), 1869–1887: *Külső halom* (HKFT), 1860–1861: *Külső halom* (MKFT), 1850: *Külső Halom* (L3). – Halom a Kösely-szegtől délkeletre és a várostól északkeletre. KISS adatközlői szerint régen csordát legeltethettek itt (1973: 50). Nevét onnan kapta, hogy a Szeghatárban található két halom közül ez volt kintebb (JAKAB 1977: 30). Volt rajta egy csárda, illetve egy nóta is őrzi az emlékét: „Külsőhalom csárdában / ecet ég lámpában” (JAKAB 1977: 30). Ma már nem használatos elnevezés. Koordinátái: 21.2526, 47.4368. Vö. *Belső-halom*.
92. **Labodás-halom** 1860–1861: *Labodas halom* (MKFT). – A Sáros-ér-halomtól délnyugatra feküdt. A *laboda* növénynév az objektum jellegzetes növényzetére utalhatott. Koordinátái: 20.9570, 47.5077.
93. **Lapos-halom** 2001: *Lapos halom* (BALÁZS 11), 1973: *Lapos halom* (KISS 50), 1832: *Lapos Halom* (Vízrajzi), 1795: *Lapos Halom* (L2), 1794–1795: *Lapos halom* (L1). – A várostól nyugatra, a Lapos-szegen, a Kösely mellett, a Hegyes-halom közelében található. Nevét hosszú, elnyúló alakjáról kaphatta (KISS 1973: 50).
94. **Lovász-halom** 2001: *Lovász halom* (BALÁZS 11), 1869–1887: *Lovász halom* (HKFT). – A Kadarcsához közel volt található, a Borsós-halomtól délkeletre. Az előtag valószínűleg foglalkozásnév, mivel *Lovász* nem, csak *Lovas* családnév adatható a település történetéből. Már BALÁZS is arról számol be, hogy a halomnak csak a helye van meg (2001: 12). Koordinátái: 21.2242, 47.4731. Vö. *Lovász-laponyag*.
95. **Lovász-laponyag** 1860–1861: *Lovasz laponyag* (MKFT), 1782–1785: *Lovasz laponyag* (EKFT). – Laponyag a várostól északra, a Lovász-halom mellett. Koordinátái: 21.2157, 47.4735. Vö. *Lovász-halom*.
96. **Lőszer-halom** 1869–1887: *Lözer halom* (HKFT), 1860–1861: *Lözser halom* (MKFT). – A Nagy-Cigány-halomtól délre volt található, a Bengecseg nevű határrész mellett. A névadás motivációja az, hogy mellette folyik a Lőszer-ér. Koordinátái: 21.001, 47.3610.
97. **Lövő-domb** 2022: *Lövő domb* (ÉGy.), 1977: *Lövődomb* (JAKAB 27). – A mai napig valódi kiemelkedés az Iván-dűlő közelében, a település szélén. A *lövő* folyamatos melléknévi igenév arra utal, hogy a második világháború előtti időkben a leventék itt gyakorolták a lövészetet (JAKAB 1977: 30), mielőtt elkezdték katonai szolgálatuk teljesítését. Itt voltak a téglavető-helyek, a földgáz-csapok és a földkunyhók is (ÉGy.). Koordinátái: 21.1502, 47.4145.

10. ábra: A Lövő-domb (saját fotó)

98. **Luca-laponyag** 1869–1887: *Lucza laponyag* (HKFT), 1860–1861: *Lúcza laponyag* (MKFT). – A Kis-Füves-halomtól délnyugatra volt található. A *Luca* személynév valószínűleg a terület tulajdonosára utalt. Petri Derzs Lászlónak született Lucza nevű lánya (BALÁZS 2001: 204), ezért elképzelhető, hogy az ő neve őrződött meg ebben a helynévben, de erről pontos adatok nincsenek, a történeti forrásokból csak ennyi tudható biztosan. Koordinátái: 20.9142, 47.4422.
99. **Makkod-halom** 1980: *Makkod-halom* (EOTR), 1941: *Makkod halom* (MKF), 1905: *Makkod halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Makod halom* (HKFT), 1860–1861: *Makkod halom* (MKFT), 1782–1785: *Makot halom* (EKFT). – Egykori kiemelkedés a Makkodon, melyet a Makkodi ér és a Karikás-dűlő fogott közre. Koordinátái: 21.1298, 47.3448.
100. **Makkod-hegy** 1850: *Makkod hegy* (L3). – Egykori halom a Makkodon, ma már nem kiemelkedés. A Makkod nevű határrész „a község legdélibb része, határterület Püspökladánnyal” (BALÁZS 2001: 103). Neve onnan eredhet, hogy ez a terület alkalmas volt a sertések makkoltatására (KISS 1973: 50 és BALÁZS 2001: 203). Egy másik magyarázat szerint onnan kaphatta a nevét, hogy régen ezt a területet mocsári tölgy, tehát „makkos erdő” (JAKAB 1977: 40) borította. A *hegy* földrajzi köznévi magyarázata tehát valószínűsíthetően nincs összefüggésben a szőlőtermesztéssel. A Magyar Tájszótár definíciója viszont releváns lehet: „szilárd síkföld a lápok közt” (SZINNYEI 1896: 831). Annak ellenére, hogy ez a szómagyarázat a csángó nyelvjáráshoz köthető, véleményem szerint a mi településünk esetében is alkalmazható lehetne, hiszen, Nádudvar sok évszázadon át mocsaras-lápos vidék volt, egészen a folyóvizek szabályozásáig. Amíg nem szabályozták a Köselyt és a Hortobágy-folyót, addig azok rendszeresen kiöntöttek medrükéből, így a környező területek hosszú időre víz alá kerültek (HODOSI 2014: 14–15).
101. **Mátyás-halom** 1860–1861: *Mátyás halom* (MKFT). – A Vavar-halomtól északra volt található. A *Mátyás* személynév lehet keresztnév vagy családnév is, erre nincsenek pontos adatok. Településtörténeti munkákban csupán Mátyás hercegről esik szó (BALÁZS 2001: 257), ez pedig nem túl valószínű névadási motivációként tartható csak számon. Koordinátái: 21.1011, 47.4588.
102. **Mérges-halom** 2001: *Mérges halom* (BALÁZS 11), 1980: Mérges-halom (EOTR), 1941: Mérges halom (MKF), 1869–1887: *Mérges halom* (HKFT), 1860–1861: *Mérges halom* (MKFT). – A Borsós-halomtól északnyugatra és a Salamoni erdőtől délre feküdt, a Hortobágyon. A Mérges-ér mellett volt található, nevét is róla kapta. Koordinátái: 21.0000, 47.4932. Vö. *Mérges-laponyag*.
103. **Mérges-laponyag** 2001: *Mérges laponyag* (BALÁZS 11). – A Mérges-halom mellett volt található, nevét szintén a Mérges-érről kapta. Vö. *Mérges-halom*.
104. **Mérnöki-halom** 1905: *Mérnöki halom* (Közigazgatási). – A Borsós-halomtól délre, a Legelő tava és a Kis-Álom-zug között volt található, ma már nem kiemelkedés. A *mérnök* főnév *-i* melléknévképzős alakja arra utalhat, hogy egykor mérnökök dolgoztak itt. Ők osztották fel a külterületeket és mérték ki családonként a birtokokat (BALÁZS 2001: 308). Ma már nem ismert név.

105. **Mihály-halom** 2022: *Mihájhalom ~ Miskahalom ~ Miskahalma ~ Mihájhalma* (ÉGy.), 2014: *Mihályhalma* (HODOSI 14), 2001: *Mihály halom* (BALÁZS 11), 1980: *Mihályhalma* (EOTR), 1973: *Mihájhalma ~ Miskahalma* (KISS 52), 1967: *Mihályhalom* (Hnt.), 1944: *Mihályhalom* (Hnt.), 1941: *Mihályhalom* (MKF), 1926: *Mihályhalom* (Hnt.), 1877: *Mihály-halom* (L3), 1870: *Mihály-halom* (Kat), 1869–1887: *Mihály halom* (HKFT), 1866: *Mihályhalom* (L3), 1860–1861: *Mihály halom* (MKFT), 1832: *Mihály Halma* (Vízrajzi), 1782–1785: *Mihályhalom* (EKFT). – A Serház-zugtól délre, a Püspökladányi-úttól jobbra található. A Hortobágyon túli legelő, mely a szilaj állattartás egyik fő helyszínéül szolgált már az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc előtt is (BALÁZS 2001: 337). Az elnevezés valószínűleg az itt gazdálkodott Mihályi pásztorcsalád nevét őrzi (KISS 1973: 52, FÉNYES 1851: 26 és BALÁZS 2001: 106). A név birtokos összetételben is előfordul. Ma már nem kiemelkedés, a *halom* csak a nevében maradt meg. Már BALÁZS is arról számol be, hogy a halomnak csak a helye van meg (2001: 12). A név viszont az élőnyelvi gyűjtés eredményei alapján az egyik legismertebb kiemelkedésnév; emiatt több formában is előfordul. A kommunizmus idején sokan ide voltak kitelepítve, körülbelül hetven vagy nyolcvan család; azok az emberek, akiket a rendszer osztályellenségnek minősített, például a Dunántúlról internált németajkú emberek, a svábok (ÉGy.). Állami gazdaság volt az ötvenes évek elején, ahol az emberek elszigetelten éltek, és úgy működött, akár egy önálló település (ÉGy.). Az oroszoknak laktanyájuk volt itt a 1980-as években; a Mihályhalma melletti Bombatéren pedig bombakísérleteket folytattak (ÉGy.). Koordinátái: 21.0850, 47.4397.

11. ábra: A Mihály-halom (saját fotó)

106. **Mónus-laponyag** 2001: *Mónus laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Móunuzs laponyag* (KISS 52), 1795: *Mónus Laponyag* (L2), 1782–1785: *Maunus Laponya* (EKFT). – A Mónus-dűlőben elhelyezkedő kisméretű halom (KISS 1973: 52), a Belső-halomtól délre, Hajdúszoboszló irányában (BALÁZS 2001: 231). A *Mónus* családnév adathalmozható a település történetéből (BALÁZS 2001: 13). Ma már nem használt név. Koordinátái: 21.2264, 47.4318.
107. **Nádas-halom** 1973: *Nádas halom* (KISS 53), 1905: *Nádas halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Nádas halom* (HKFT), 1832: *Nádas Halom* (Vízrajzi). – Halom a Kösely partján. A *nád* -s melléknévképzős köznévi arra enged következtetni, hogy a hely a nevének a környékén növekvő nádról kapta. A Hortobágy és Kösely folyókban sok nád és gyékény nőtt (BALÁZS 2001: 309). Koordinátái: 21.2135, 47.4636.
108. **Nagy-halom** 2001: *Nagy halom* (BALÁZS 11), 1973: *Natyhalom* (KISS 54), 1869–1887: *Nagy halom* (HKFT), 1850: *Nagy halom* (L3), 1832: *Nagy Halom* (Vízrajzi), 1795: *Nagy halom* (L2), 1794–1795: *Nagy halom* (L1), 1782–1785: *Nagy halom* (EKFT). – A Halom-zugban található, a város határának nyugati részén (KISS 1973: 54), a Csukás-kert és az egykori Harstein-major között, a Kösely partján. A *nagy* melléknév az objektum méretére utalhat, de személynévi eredet is elképzelhető (FÉNYES 1851: 126 és BALÁZS 2001: 52). Koordinátái: 21.1390, 47.4166. Vö. *Nagy-laponyag*.
109. **Nagy-laponyag** 1869–1887: *Nagy laponyag* (HKFT). – A Kopasz-laponyagtól északnyugatra volt található. Koordinátái: 20.9719, 47.4347. Vö. *Nagy-halom*, *Kis-laponyag*.
110. **Nagy-ág-halom** 2001: *Nagy-Ágér halom* (BALÁZS 11), 1980: *Nagy-ág-halom* (EOTR), 1973: *Nagyághalma* (KISS 53), 1941: *Nagyág-halom* (MKF), 1870: *Nagyág-halom* (Kat), 1869–1887:

- Nagyág halom* (HKFT), 1860–1861: *Nagy ág halom* (MKFT). – A *Nagy-ág* azt a eret jelöli, melynek a partján állt ez a kiemelkedés. A név a történeti forrásokban előfordul birtokos szerkezetben is. Ma már nem használt elnevezés. Koordinátái: 21.1181, 47.4613.
111. **Nagy-Bencze-halom** 1860–1861: *Nagy Bencze halom* (MKFT). – A Kis-Bencze-halomtól keletre volt található. Nevét tulajdonosáról kaphatta. Koordinátái: 20.9462, 47.5192. Vö. *Kis-Bencze-halom*.
112. **Nagy-Borzas-halom** 2001: *Nagy-Borzas-halom* (BALÁZS 11). – A Borzason volt található. Vö. *Kis-Borzas-halom*.
113. **Nagy-Cigány-halom** 1869–1887: *Nagy Csigány halom* (HKFT), 1860–1861: *Nagy Czigány halom* (MKFT). – A Fekete-halomtól délre volt található. A *cigány* népnév a környéken élő lakosság nemzetiségére utalhatott. Koordinátái: 21.0019, 47.3693. Vö. *Kis-Cigány-halom*.
114. **Nagy-Darvas-halom** 2001: *Nagy-Darvas halom* (BALÁZS 11), 1977: *Nagydarvas halom* (JAKAB 27), 1973: *Nagydarvas halom* (KISS 54), 1941: *Nagydarvas halom* (MKF), 1905: *Nagy Darvas halom* (Közigazgatási), 1860–1861: *Nagy Darvas halom* (MKFT). – Halom a Mérges-halomtól délre, a Hortobágyon. A *darvas* főnévből képzett melléknév a KISS által is rögzített hagyományra utal, mely szerint régen a pásztorok ezen a területen fogták el azokat a darvakat, melyek az átázott tollazatuk miatt nem tudtak elrepülni előlük (1973: 54). Koordinátái: 21.0116, 47.4746. Vö. *Darvas-laponyag*, *Kis-Darvas-halom*.
115. **Nagy-Fás-halom** 1973: *Natyfáshalom* (KISS 54). – A várostól délkeletre található halom. A *nagy* melléknév az objektum méretéről, a *fás* főnévből képzett melléknév pedig a növényzetéről árulkodik. Kis-Fás-halom nincsen a település helynévanyagában. Ma már nem ismert név.
116. **Nagy-Füves-halom** 1869–1887: *Nagy füves halom* (HKFT). – A Komotsiu laponyagtól délre volt található. A *nagy* melléknév az objektum méretéről, a *füves* főnévből képzett melléknév pedig a növényzetéről árulkodik. Koordinátái: 20.9249, 47.4259. Vö. *Kis-Füves-halom*.
117. **Nagy-Kenderáztató-halom** 1860–1861: *Nagy Kenderáztató halom* (MKFT). – A Kis-Kenderáztató-halomtól északra volt található. Neve az itt végzett tevékenységre utal. Koordinátái: 21.0063, 47.5335. Vö. *Kis-Kenderáztató-halom*.
118. **Nagy-Sarkad-halom** 1860–1861: *Nagy Sarkad halom* (MKFT). – A Sarkad folyótól északra volt található, nevét is róla kapta. Koordinátái: 20.9071, 47.5186. Vö. *Kis-Sarkad-halom*.
119. **Nagy-Szalka-halom** 1860–1861: *Nagy Szalka halom* (MKFT). – A Kadarcs mellett, a Nyíró rétjén található halom, ma már nem ismert a név. A Szalka személynév (FNESz. 410–411). Koordinátái: 20.2512, 47.5770.
120. **Német-halom** 2001: *Német halom* (BALÁZS 11), 1980: *Németh-halom* (EOTR), 1973: *Nímet halom* (KISS 55), 1869–1887: *Német halom* (HKFT), 1795: *Német Halom* (L2), 1782–1785: *Német halom* (EKFT). – Halom a Lukács-tanyától és a Hortobágytól északra. A Német-szigettől a Köles-gát választja el. A *Német* családnév történeti forrásokból is adatható (KISS 1973: 55 és BALÁZS 2001: 105), előtagja tehát személynév; illetve népnév is lehet. Az EOTR adatának írásmódja inkább a családnévi eredetet támogatja. Koordinátái: 21.0271, 47.3894. Vö. *Német-laponyag*.
121. **Német-laponyag** 2001: *Német laponyag* (BALÁZS 11). – Kisebb kiemelkedés volt a Német-halom mellett. A névadás motivációja szintén népnévi vagy személynévi lehet. Vö. *Német-halom*.
122. **Nyéki-halom** 1869–1887: *Nyéki halom* (HKFT), 1860–1861: *Nyéki halom* (MKFT). – A Csipkészugtól délre, a Kösely kanyarulatában volt található. Koordinátái: 21.3205, 47.4575.
123. **Nyüvedi-laponyag** 1860–1861: *Nyüvedi laponyag* (MKFT). – Kisebb kiemelkedés volt a Vajdalapostól északra. A név egy település nevére utalhatott. Koordinátái: 21.2893, 47.5219.
124. **Ökör-laponyag** 1860–1861: *Ökör laponyag* (MKFT). – A Mérges-halomtól délre volt található. Neve az objektum körüli állatvilágra utal. Koordinátái: 20.9822, 47.4880.
125. **Őzes-halom** 2001: *Őzes halom* (BALÁZS 11), 1973: *Őzes halom* (KISS 56). – Az Őzes a várostól délre, a Hortobágy-folyónál található szántó föld, ahol valamikor valószínűleg őzek éltek. Érdekes, hogy a Katonai Felmérések Térképein nem szerepel, annak ellenére, hogy az Őzes határrész igen. Vö. *Őzes-laponyag*.
126. **Őzes-laponyag** 2001: *Őzesi laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Őzes laponyag* (KISS 56), 1832: *Őzes Laponyag* (Vízrajzi). – Kisebb kiemelkedés az Őzesen, az Őzes-halom mellett. A Katonai Felmérések Térképein ez a hely sem szerepel. Vö. *Őzes-halom*.

127. **Pap-halom** 1860–1861: *Pap halom* (MKFT). – A Kis-Sarkad-halomtól délre volt található, a Pap-tanya közelében. Nevét tulajdonosáról kaphatta, hiszen a településen bizonyosan élt Pap-család (BALÁZS 2001: 221). Koordinátái: 20.9321, 47.5063.
128. **Parajos-halom** 1869–1887: *Parajos halom* (HKFT), 1860–1861: *Parajos halom* (MKFT). – A várostól északra, az Árkus folyó mellett, a Kettős-halomtól északnyugatra helyezkedett el. A *paraj* főnév melléknévképzős alakja az objektum növényzetére utal. Koordinátái: 21.0084, 47.5704.
129. **Rab-halom** 1973: *Rab halom* (KISS 57). – Halom a Rab földjén, a településtől északkeletre. A terület a Rab-család tulajdonában állt, ezért nevezték Rab földjének (KISS 1973: 57). Ez a családnév más forrásban is megtalálható (BALÁZS 2001: 115).
130. **Rév-halom** 1869–1887: *Rév halom* (HKFT), 1860–1861: *Rév halom* (MKFT). – A *rév* főnév arra utal, hogy vízközelben helyezkedett el, a Hortobágy mellett, a Rév-zugban, ahol átkelőhely lehetett a folyón (KISS 1973: 57). Előtagja tehát helyneven alapul. Koordinátái: 21.0632, 47.3697.
131. **Sándorok-halom** 2022: *Sándorok* (ÉGy.), 2001: *Sándorok halom* (BALÁZS 11), 1980: *Sándorok-halom* (EOTR), 1973: *Sándorok* (KISS 58), 1944: *Sándorok* (Hnt.), 1926: *Sándorok* (Hnt.), 1877: *Sándorok* (L3), 1870: *Sándorok* (Kat), 1869–1887: *Sándorok halom* (HKFT), 1866: *Sándorok* (L3), 1860–1861: *Sándorokhalom* (MKFT), 1782–1785: *Sándorok* (EKFT). – Az Álom-zugtól keletre található halom, mely régen szántóföld volt. A *Sándor* személynév többes számú alakja a hagyomány szerint Fekete Sándor és Virágos Sándor nevét örzi, akik sógorok voltak, és a tizenkilencedik században ezen a területen birtokoltak földet (KISS 1973: 58). Azonban *Sándor* családnév is adatható a település történetéből (BALÁZS 2001: 13): a terület tulajdonosa a hagyomány szerint Sándor Pál volt (BALÁZS 2001: 10). Már nem kiemelkedés, mert elszántották, de a név még ismert. Koordinátái: 21.0558, 47.3985.
132. **Sáros-ér-halom** 1860–1861: *Sáros ér halom* (MKFT). – A Zámon volt található, a Görbe-ér és a Sáros-ér találkozásánál. Nevét az itt folyó érről kapta. Koordinátái: 20.9882, 47.5119. Vö. *Sáros-ér-laponyag*.
133. **Sáros-ér-laponyag** 2001: *Sárosér laponyag* (BALÁZS 11). – Kisebb kiemelkedés volt a Sáros-ér mellett. Vö. *Sáros-ér-halom*.
134. **Sáros-laponyag** 1973: *Sáros laponyag* (KISS 58). – Nevét ez is valószínűleg a Sáros-érről vagy egy jellemző tulajdonságáról kapta. KISS adatközlői szerint a Sáros-ér partján helyezkedett el (1973: 58).
135. **Sas-halom** 2001: *Sas halom* (BALÁZS 11), 1980: *Sas-halom* (EOTR), 1973: *Sashalom* (KISS 58), 1941: *Sas halom* (MKF), 1905: *Sas halom* (Közigazgatási), 1850: *Sashalom* (L3). – Magas emelkedés a nádudvari, püspökladányi és kabai határ találkozásánál; a Gorzásón, Kaba közelében. A *sas* főnév a terület állatvilágára utalhat. Koordinátái: 21.2114, 47.3714.
136. **Sebes-ér-halom** 2001: *Sebesér halom* (BALÁZS 11), 1973: *Sebesér halma* (KISS 59), 1941: *Sebesér-halom* (MKF), 1869–1887: *Sebes ér halom* (HKFT), 1832: *Sebesér Halom* (Vízrajzi), 1782–1785: *Sebes ér halom* (EKFT). – Halom a Kösely Sebes-ér elnevezésű szakasza mellett, a várostól északra, a Molnár-tanyánál. A marhák a mellette lévő úton mentek át egyik legelőről a másikra (BALÁZS 2001: 308). A *Sebes-ér* helynév a *sebes* 'gyors' jelentésű melléknév, az *ér* 'a csermelynél is kisebb, természetes folyóvíz' (FKnT. 132) földrajzi köznévi összetétele. Ma már nem ismert név. A történeti forrásokban birtokos alakban is előfordul. Koordinátái: 21.1365, 47.4452.
137. **Sebes-halom** 1869–1887: *Sebes halom* (HKFT), 1860–1861: *Sebes halom* (MKFT). – Halom a Búte-zugtól északra, a Deme-halomtól délre. A *sebes* melléknév arra utal, hogy egy gyors folyású folyószakasz mellett volt található.
138. **Seregélyes-halom** 2001: *Seregélyes halom* (BALÁZS 11). – Nevét az állatvilágáról kapta, ugyanis a nádban sok seregély élt ezen a területen (BALÁZS 2001: 109). Ez a név már ma nem ismert, viszont a *Seregélyes-kert* még igen.
139. **Ser-laponyag** 2001: *Ser laponyag* (BALÁZS 11). – Valószínűsíthetően sört főztek itt, innen a név: ugyanis a Ser-zug nevének magyarázata ez (BALÁZS 2001: 65). A Hortobágy és a Kösely folyók közötti területen a tizennyolcadik században serház, azaz sörfőző ház állt (BALÁZS 2001: 107).
140. **Síter-halom** 2001: *Síter halom* (BALÁZS 11), 1973: *Síter halom* (KISS 59), 1941: *Síter-halom* (MKF), 1905: *Sítérhalom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Sítér halom* (HKFT), 1860–1861: *Síter halom* (MKFT), 1795 k.: *Síter halom* (NÉMETH 1997). – Halom a Síteren (KISS 1973: 59), a Kösely

folyó partján, a Virágos-zugtól északra. A *Síter* önálló település volt a tizenötödik század végéig (BALÁZS 2001: 198). NÉMETH a *Sehter* alakot közli, 1379-ből, 1390-ből, 1407-ből és 1426-ból (1997). Az Árpád-kori szláv település nevét őrzi (KISS 1973: 59 és BALÁZS 2001: 108). KISS a következőket közli róla: „templomos hely volt, de elpusztult. Lakói Nádudvarra költöztek. A halom körül még mindig látható az avar gyűrű. Helyenként mocsaras szántóföld” (1973: 59). Ma már nincs meg a kiemelkedés. Koordinátái: 21.1808, 47.4693. Vö. *Síter-laponyag*.

141. **Síter-laponyag** 2001: *Síter laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Síter laponyag* (KISS 59), 1795: *Síter Laponyag* (L2), 1795 k.: *Síter laponyag* (NÉMETH 1997), 1794–1795: *Síter laponyagja* (L1). – Kis emelkedés a Síteren (KISS 1973: 59). A Síter-halom mellett található. A név a történeti forrásokban előfordul birtokos szerkezetben is. Vö. *Síter-halom*.
142. **Sós-laponyag** 1860–1861: *Sós Laponyag* (MKFT). – Kisebb kiemelkedés volt a Czitra-halom nyugati oldalán, a Hortobágy-folyó partján. *Sós* családnév adatolható Nádudvar történelméből (BALÁZS 2001: 224). Koordinátái: 21.3418, 47.5031.
143. **Sulymos-halom** 2001: *Sulymos halom* (BALÁZS 11), 1973: *Sújmos halom ~ Sujmos halom* (KISS 60), 1905: *Sulymos halom* (Közigazgatási), 1782–1785: *Sujmos halom* (EKFT). – A *Sulymos* helynév két objektumot is jelöl: egyrészt a Tök-halomtól északra található, szántóföldként és legelőként használt határrészt; illetve az ottani folyót is. A *sulyom* szó kapcsán KISS ezt írja: „a múlt században a Hortobágy folyó ezen részén bőven termett a nép kedvenc eledele, a sulyom. Májusban virágzott, augusztusban érett. Lisztes belsejű termését főve fogyasztották. Ócska bundát végighúzták a folyó felszínén és a sulyom tuskéje beleakadt, majd a padláson megszáritották a nedves sulymot.” (1973: 60). Azonban *Sulymos* személynév is adatolható a település történetéből (BALÁZS 2001: 13). Koordinátái: 21.0814, 47.4352. Vö. *Sulymos-laponyag*.

12. ábra: A Sulymos-halom (saját fotó)

144. **Sulymos-laponyag** 2001: *Sulymos laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Sújmos laponyag ~ Sujmos laponyag* (KISS 60). – A Sulymos-halom közelében található kisebb kiemelkedés. Vö. *Sulymos-halom*.
145. **Szabolcs-halom** 2001: *Szabolcsok* (BALÁZS 11), 1977: *Szabolcsok* (JAKAB 28), 1973: *Szabolcs halom ~ Szabolcsok ~ Zabolcsok* (KISS 61), 1869–1887: *Szabocs halom* (HKFT), 1860–1861: *Szabolcs halom* (MKFT). – A Hortobágy-folyó mellett található, az Angyalfázi járás közelében. Nevét Szabolcs Árpád-kori településről kaphatta (BALÁZS 2001: 31). A település pedig valószínűleg Szabolcs vezérről kapta a nevét (BALÁZS 2001: 31). Erre pontos adatok nincsenek.
146. **Szász-halom** 1860–1861: *Szász halom* (MKFT). – A várostól északra volt található, a Kettős-halomtól délkeletre, illetve a Csécs-halomtól északkeletre. A *Szász* lehet egy népcsoport neve, de ilyen családnév adatolható a település történetéből (BALÁZS 2001: 296). Koordinátái: 21.0727, 47.5556.
147. **Szék-laponyag** 2001: *Szék laponyag* (BALÁZS 11), 1980: *Szik-laponyag* (EOTR), 1905: *Szik laponyag* (Közigazgatási), 1860–1861: *Szék laponyag* (MKFT). – A Kis-Füves-halomtól északra helyezkedett el. A *szék* főnév vagy a *szik* 'szikós terület' (FKnT. 299) szolgálhatott a névadás motivációjául. A szikes talaj gyakori Nádudvar külterületein (BALÁZS 2001: 23). *Széki* személynév

- is adatható a település történetéből (BALÁZS 2001: 212). Ez tehát egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.0233, 47.4488.
148. **Szelencés-halom** 1973: *Szelencés halom* (KISS 62), 1860–1861: *Szelenczes halom* (MKFT). – A Szelencés egy, a várostól északra található legelőterület, mely a nevét a szelencéről kapta: „Itt többnyire juhokat legeltettek (BALÁZS 2001: 107), a fejshez pedig a nyárfa héjából készült tejtartó edényt, azaz szelencét használtak (BALÁZS 2001: 107). Vö. *Szelencés-laponyag*.
149. **Szelencés-laponyag** 2001: *Szelencés laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Szelencés laponyag* (KISS 62). – Kis emelkedés a Szelencés-halom mellett. Vö. *Szelencés-halom*.
150. **Szent Iván-halom** 2022: *Ivány-halom ~ Iván-halom* (ÉGY.), 2001: *Szent-Iván halom* (BALÁZS 11), 1980: *Szentiván-halom* (EOTR), 1977: *Szentivánhalom* (JAKAB 27), 1973: *Szentiván halom ~ Iván-halom* (KISS 62), 1944: *Szentivánhalom* (Hnt.), 1941: *Szentiván halom* (MKF), 1926: *Szentivánhalom* (Hnt.), 1905: *Szt. Iván halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Szt. Iván halom* (HKFT), 1860–1861: *Ivány halom* (MKFT), 1795: *Szentivány halom* (NÉMETH 1997), 1794–1795: *Szent Ivány Halom*, 1782–1785: *St. Ivanyi halom* (EKFT). – A Makkodi főcsatorna partján található, a város határának déli oldalán. A Lövő-dombnál jóval kisebb méretű domb, ma már szántják. A tizenötödik századig önálló település volt a helyén (KISS 1973: 57 és BALÁZS 2001: 198). NÉMETH az alábbi adatait közli: *Zenth(iwan)*, *Zenth Iwan* (1997). Az *Iván-halom* elnevezés a *Szent Iván-halom* név redukciójával jött létre. Koordinátái: 21.1471, 47.4066.
151. **Tamás-laponyag** 2001: *Tamás laponyag* (BALÁZS 11). – Hajdúszoboszló irányában helyezkedett el, a Török-laponyag előtt (BALÁZS 2001: 231). Nevét tulajdonosáról kapta; nem tudható pontosan, hogy kiről. A Petri Derzs-családnak például volt ilyen nevű tagja (BALÁZS 2001: 205).
152. **Tar-halom** 2001: *Tar halom* (BALÁZS 11), 1973: *Tarhalom* (KISS 63), 1869–1887: *Tar halom* (HKFT), 1832: *Tar Halom* (Vízrajzi), 1795: *Tar halom* (L2), 1794–1795: *Tarhalom* (L1). – A Lapos-szegtől délnyugatra található. A *tar* melléknév magyarázata lehet, hogy KISS adatközlői szerint teljesen kopasz halom volt, azaz nem nőtt rajta növényzet (1973: 63). *Tar* személynév is adatható a település történetéből (BALÁZS 2001: 218). Ezáltal ez is egy többféleképpen értelmezhető név. Ma már nem kiemelkedés, és a név sem ismert. Már BALÁZS is arról számol be, hogy a halomnak csak a helye van meg (2001: 12). Koordinátái: 21.1188, 47.3896.
153. **Tekeszarva-halom** 2022: *Tekeszarva* (ÉGY.), 2001: *Tekeszarva halom* (BALÁZS 11), 1980: *Teke-szarva-halom* (EOTR), 1973: *Tekeszarva halom* (KISS 63), 1905: *Teke szarva halom* (Közigazgatási), 1869–1887: *Teke szarva halom* (HKFT), 1865: *Tekeszarva* (BALKÁNYI), 1860–1861: *Teke szarva halom* (MKFT), 1850: *Tekeszarva* (L3). – Legelő Angyalházától északra, a Hortobágy folyó közelében. BALKÁNYI a zámi, nádudvari és angyalházi határok találkozásánál adja meg a helyét (1865: 47). KISS magyarázata szerint a *tekeszarv* régi magyar nyílvevőszótartó neve volt (1973: 63). BALKÁNYI helynévmagyarázata szerint maga a domb gömbölyű, teke alakú, „mely alatt a Hortobágy folyója két szarv alakú kanyarodást csinál” (1865: 47). A mai köznyelvben gyakori, hogy csak *Tekeszarva* néven illetik. Ma már nem kiemelkedés, ezért kezd kikopni a név *halom* utótagja. Koordinátái: 21.1206, 47.4960.
154. **Tetves-halom** 1860–1861: *Tetves halom* (MKFT). – A Disznó-réten, a Disznó-halomtól északra volt található. A *tetű* főnév -s melléknévképzős alakja arra utalhat, hogy sok kártevő rovar élt ezen a környéken. A névadás pontos motivációja nem ismert. Koordinátái: 20.9912, 47.4018. Vö. *Tetves-laponyag*.
155. **Tetves-laponyag** 1860–1861: *Tetves laponyag* (MKFT). – Kisebb emelkedés volt a Tetves-halom közelében. Koordinátái: 20.9787, 47.3993. Vö. *Tetves-halom*.
156. **Tök-halom** 2022: *Tökhalom* (ÉGY.), 2001: *Tök halom* (BALÁZS 11), 1980: *Tök-halom* (EOTR), 1977: *Tökhalom* (JAKAB 27), 1973: *Tökhalom* (KISS 64), 1944: *Tökhalom* (Hnt.), 1941: *Tökhalom* (MKF), 1926: *Tökhalom* (Hnt.), 1869–1887: *Tök halom* (HKFT), 1782–1785: *Tök halom* (EKFT). – A várostól nyugatra (JAKAB 1977: 31), a Sulymosi hídnál, a Kis-Lóré és a Bombatér mellett található legelő, szénakaszáló és lucernaföld, szemben a Piros-tanyával (ÉGY.). A Hortobágyon túli legelő, mely a szilaj állattartás egyik fő helyszínéül szolgált már az 1848-as forradalom előtt is (BALÁZS 2001: 337). Egy nóta szövege is őrzi a nevét: „a Tök-halmon csinálják a gomolyát” (ÉGY.). Vannak rajta nyári szállások is, nyáron a gulyát hajtják oda (ÉGY.). KISS adatközlői szerint onnan kapta a nevét, hogy a halom mellett a Hortobágy folyóban régen szép számban termelt a

- vízitök (1973: 64). Egy másik magyarázat szerint dinnyét és tököt termesztettek ezen a területen (JAKAB 1977: 31). Előtagja tulajdonságon alapul. Többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.0691, 47.4230. Vö. *Tök-laponyag*.
157. **Tök-laponyag** 2001: *Tök laponyag* (BALÁZS 11). – A rajta termesztett növényről kaphatta a nevét. Vö. *Tök-halom*.
158. **Török-halom** 2001: *Török halom* (BALÁZS 11), 1860–1861: *Török halom* (MKFT). – Halom a várostól keletre. A *török* népnév történelmi okon alapul, mivel a hagyomány szerint Nádudvaron a tizenhatodik században lezajlott egy törökök elleni csata (KISS 1973: 64 és BALÁZS 2001: 213). A támadás erősen megtizedelte a nádudvari lakosságot, illetve sok jószágot és terményt raboltak (BALÁZS 2001: 213). A csatát viszont mégis a nádudvariak nyerték meg (JAKAB 1977: 44). A mai nyelvben nem használatos elnevezés, a csatához fűződő hagyomány viszont élénken él a köztudatban (ÉGy.). *Török* családnév is adatható a település történetéből (BALÁZS 2001: 212), ezáltal ez is egy többféleképpen értelmezhető név. Koordinátái: 21.2151, 47.4298. Vö. *Török-laponyag*.
159. **Török-laponyag** 2022: *Török laponyag* (ÉGy.), 2001: *Török laponyag* (BALÁZS 11), 1977: *Töröklaponyag* (JAKAB 28), 1973: *Török laponyag* (KISS 64), 1944: *Töröklaponyag* (Hnt.), 1926: *Töröklaponyag* (Hnt.), 1905: *Töröklaponyag* (Közigazgatási), 1869–1887: *Török laponyag* (HKFT), 1860–1861: *Töröklaponyag* (MKFT), 1795: *Török laponyag* (L2). – A várostól keletre (JAKAB 1977: 44), a Nádas-szegtől és a Belső-halomtól délre fekszik. Koordinátái: 21.2284, 47.4318. Vö. *Török-halom*.
160. **Tóth-halom** 2001: *Tóth halom* (BALÁZS 11). – A név feltehetően a *Tóth* személynevet őrzi (FÉNYES 1851: 126), egy nemesi családot (BALÁZS 2001: 37).
161. **Tyúkkergető-halom** 2001: *Tyukkergető halom* (BALÁZS 11). – A név az ott végzett tevékenységre és az objektum állatvilágára utalhat.
162. **Vajda-halom** 2022: *Vajda halom* (ÉGy.), 1980: *Vajda-halom* (EOTR), 1905: *Vajda halom* (Közigazgatási), 1865: *Vajdahalom* (BALKÁNYI), 1860–1861: *Vayda halma* (MKFT). – Az Angyalházi nagyút mellett fekszik, a Vajda-zugtól északnyugatra. Még ma is kiemelkedés. BALKÁNYI így határozza meg a helyét: „az elepi pusztán áll” (1865: 49). Leírása szerint a név Apor László erdélyi vajdához köthető, aki a történet szerint nem engedte át a koronát azoknak, akik Károly Róbertet királlyá akarták koronázni (1865: 50). A hely arról kaphatta a nevét, hogy itt állt a vajda sátra (1865: 50–51). A név a történeti forrásokban birtokos összetétel formájában is előfordul. Koordinátái: 21.2544, 47.5062.
163. **Vásár-halom** 2001: *Vásár halom* (BALÁZS 11), 1973: *Vásár halom* (KISS 65), 1782–1785: *Vásárrhalom* (EKFT). – Halom a határ északi részén. KISS szerint onnan kapta a nevét, hogy miután az 1800-as évek elején a település megkapta a jogot arra, hogy vásárokat tartson, ezt ezen a halmon tették (1973: 65). Ma már nem ismert név. Koordinátái: 21.1082, 47.4500. Vö. *Vásár-laponyag*.
164. **Vásár-laponyag** 2001: *Vásár laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Vásár laponyag* (KISS 65). – Kis emelkedés lehetett a Vásár-halom mellett, ma már ez sem ismert név. Vö. *Vásár-halom*.
165. **Vasgyúró-halom** 1869–1887: *Vasgyuró halom* (HKFT), 1860–1861: *Vasgyúro halom* (MKFT). – A Komotsiu-laponyagtól északra, a Luca-laponyagtól délre volt található. Az előtag az objektum tulajdonosára utalhatott, de erről nincsen pontos információ. Koordinátái: 20.9362, 47.4383.
166. **Vavar-halom** 1860–1861: *Vavar halom* (MKFT). – Mihályhalma és a Sebes-halom között volt található. A *Vavar* kategorizálhatatlan név. Koordinátái: 21.0320, 47.4524.
167. **Virágos-laponyag** 2022: *Virágos laponyag* (ÉGy.), 2001: *Virágos laponyag* (BALÁZS 11), 1973: *Virágos laponyag* (KISS 66). – A Virágos nevű határrészen, a településtől északkeletre található halom. *Virágos* családnév megtalálható a történeti forrásokban (BALÁZS 2001: 108), viszont a tulajdonságalapú helynévadás is elképzelhető, ugyanis a Kösely árterületéből kiemelkedő halmokat régebben a leírások szerint tarka virágok borították (BALÁZS 2001: 108). Ma már nem ismert a laponyagnév, viszont a *Virágos* határrész-név és a *Virágos-zug* neve még igen.
168. **Zádor-halom** 2001: *Zádor halom* (BALÁZS 11). – Halom a Zádor nevű határrészen. Zádor a hagyomány szerint László király egyik lovagja volt (BALÁZS 2001: 106), tehát ez a helynévadás egy személynév alapján történhetett.

169. **Zámi-laponyag** 1860–1861: *Zámi laponyag* (MKFT). – Zám községe mellett található kisebb kiemelkedés volt. Nevét is a településről kapta (BALÁZS 2001: 146), tehát helynév alapján történt a névadás. Koordinátái: 21.1154, 47.5257.
170. **Zsoldos-halom** 1980: *Zsoldos-halom* (EOTR), 1869–1887: *Zsoldos halom* (HKFT), 1860–1861: *Zsoldos halom* (MKFT). – A Kösely kanyarulatában volt található, az Arany-szegtől délre. A *zsoldos* főnév arra utalhat, hogy esetleg zsoldos katonák birtokoltak itt földet vagy laktak is ezen a helyen. Erre nincsenek pontos adatok a forrásokban. Koordinátái: 21.3106, 47.1729.

8. A kiemelkedésnevek vizsgálatának összegzése

A nádudvari halmok vizsgálata során tehát százhetvenegy kiemelkedésnév került feltárássra (a *Fél-halom* nevének esetében a *Deme-halom* és a *Fél-halom* neveket külön számoltam). Jelen fejezetben azt fogom bemutatni, hogy a nyelvészeti szempontú vizsgálat a kiemelkedések neveivel kapcsolatban milyen eredményekkel szolgált.

Először is megállapíthatjuk, hogy az összes név kétrészes és transzparens. Huszonkilenc esetben szerepel ugyanaz a sajátosság-szó eltérő köznévi előtt. Ebből huszonnyolc esetben a *halom* és a *laponyag* köznevekhez társul azonos előtag, például *Ásott-halom* és *Ásott-laponyag*. A következő azonos előtagok adathozhatóak: *Ásott, Borsós, Búte, Csépe, Darvas, Égett, Fás, Fekete, Halász, Hangács, Hármás, Határ, Hegyes, Kék, Köves, Lovász, Mérges, Nagy, Német, Őzes, Sáros-ér, Síter, Sulymos, Szelencés, Tetves, Tök, Török* és *Vásár*. Egy esetben pedig a *halom* és a *hegy* köznevekhez kapcsolódik ugyanaz az előtag, amely a *Makkod*.

Vannak olyan halomnevek is, melyek párt alkotnak, azaz, a pár tagjainak neve teljesen megegyezik egymással annyi különbséggel, hogy a *Kis-*, és *Nagy* előtag is eléjük járul annak érdekében, hogy jelezze a köztük fennálló méretbeli különbséget. Ebbe a kategóriába sorolható a két *Borzas-halom, Bence-halom, Cigány-halom, Darvas-halom, Füves-halom, Kenderáztató-halom, Sarkad-halom* neve.

Összesen negyvenkettő kiemelkedésnév kapta a nevét egy másik, a közelében lévő helyről. Ezek a következők:

1. *Ágota-halom,*
2. *Bengecsek-halom,*
3. *Berecz-laponyag,*
4. *Bojár-halom,*
5. *Borzas-halom,*
6. *Búte-halom,*
7. *Bútei-laponyag,*
8. *Czitra-halom,*
9. *Csécs-halom,*
10. *Csege-halom,*
11. *Ecse-halom,*
12. *Halas-fenek-halom,*
13. *Kadarc-s-halom,*
14. *Kerülő-ér-halom,*
15. *Kis-Sarkad-halom,*
16. *Korpád-halom,*
17. *Lószér-halom,*
18. *Makkod-halom,*
19. *Makkod-hegy,*
20. *Mérges-halom,*
21. *Mérges-laponyag,*
22. *Nagy-ág-halom,*
23. *Nagy-Sarkad-halom,*
24. *Nyüved-laponyag,*

25. *Őzes-halom,*
26. *Őzes-laponyag,*
27. *Rév-halom,*
28. *Sáros-ér-halom,*
29. *Sáros-ér-laponyag,*
30. *Sáros-laponyag,*
31. *Sebes-ér-halom,*
32. *Sebes-halom,*
33. *Síter-halom,*
34. *Síter-laponyag,*
35. *Sulymos-halom,*
36. *Sulymos-laponyag,*
37. *Szabolcs-halom,*
38. *Szelencés-halom,*
39. *Szelencés-laponyag,*
40. *Szent Iván-halom,*
41. *Virágos-laponyag,*
42. *Zámi-laponyag.*

Ezek között van néhány olyan kiemelkedés, mely egy Árpád-kori, mára már elpusztult település helyén áll, ezáltal a halom nevében az egykor település neve őrződött meg. Ebbe a kategóriába sorolható az *Ágota-halom*, *Bojár-halom*, *Síter-halom*, *Szentiván-halom* és a *Szabolcs-halom*. Nádudvar területén egyébiránt összesen tizenöt település létezett az Árpád-korban; ezek a települések aztán beleolvadtak Nádudvarba, amikor az megkapta ezt a nevet: Nádudvar ugyanis több település összeolvadásából alakult ki (BALÁZS 2001: 193). A többi Árpád-kori település neve viszont egyáltalán nem produktív, valamint a lakosok legnagyobb része nincs tisztában azzal, hogy az előbbieken felsorolt halomnevek egykori önálló helységekről kapták a nevüket.

Történeti forrás által bizonyítottan összesen harminckettő esetben adatható személynévi előtag a névkincsben, pontosabban a következő nevekben:

1. *Aranyos-halom,*
2. *Arezu Péter-halom,*
3. *Bézi-halom,*
4. *Boda-halom,*
5. *Csépe-halom,*
6. *Csépe-laponyag,*
7. *Deák-laponyag,*
8. *Deme-halom,*
9. *Endre-halom,*
10. *Esztári-laponyag,*
11. *János-halom,*
12. *Kardos-laponyag,*
13. *Kis-Bencze-halom,*
14. *Kis-Borzas-halom,*
15. *Kun-halom* (amelyik a külterületen található),
16. *Luca-laponyag,*
17. *Mátyás-halom,*
18. *Mihály-halom,*
19. *Mónus-laponyag,*
20. *Nagy-Bencze-halom,*
21. *Nagy-Borzas-halom,*
22. *Nagy-Szalka-halom,*
23. *Pap-halom,*

24. *Rab-halom,*
25. *Sándorok-halom,*
26. *Sós-laponyag,*
27. *Szász-halom,*
28. *Tamás-laponyag,*
29. *Tóth-halom,*
30. *Vajda-halom,*
31. *Vasgyúró-halom,*
32. *Zádor-halom.*

Tulajdonságalapú helynévadás figyelhető meg a következő hetven név esetében:

1. *Akasztó-halom,*
2. *Ásott-halom,*
3. *Ásott-laponyag,*
4. *Belső-halom,*
5. *Bogárzó-laponyag,*
6. *Csibe-halom,*
7. *Csipke-halom,*
8. *Csontos-laponyag,*
9. *Darvas-laponyag,*
10. *Disznó-halom,*
11. *Égett-halom,*
12. *Égett-laponyag,*
13. *Egyes-halom,*
14. *Faluvég-halom,*
15. *Fás-halom,*
16. *Fás-laponyag,*
17. *Fél-halom,*
18. *Fűzfás-halom,*
19. *Hármas-halom,*
20. *Hármas-laponyag,*
21. *Határ-halom,*
22. *Határ-laponyag,*
23. *Hegy-halom,*
24. *Kajla-halom,*
25. *Kalapos-halom,*
26. *Kása-halom,*
27. *Két-halom,*
28. *Kettő-halom,*
29. *Kettős-halom,*
30. *Kincses-laponyag,*
31. *Kis-Cigány-halom,*
32. *Kis-Darvas-halom,*
33. *Kis-Füves-halom,*
34. *Kis-Kenderáztató-halom,*
35. *Kopasz-laponyag,*
36. *Koronás-halom,*
37. *Kovásszárasztó-laponyag,*
38. *Köves-halom,*
39. *Köves-laponyag,*
40. *Kun-halom* (amelyik a belterületen található),
41. *Kurta-halom,*

42. *Külső-halom,*
43. *Labodás-halom,*
44. *Lapos-halom,*
45. *Lovász-halom,*
46. *Lovász-laponyag,*
47. *Lövő-domb,*
48. *Mérnöki-halom,*
49. *Nádas-halom,*
50. *Nagy-Cigány-halom,*
51. *Nagy-Darvas-halom,*
52. *Nagy-Fás-halom,*
53. *Nagy-Füves-halom,*
54. *Nagy-Kenderáztató-halom,*
55. *Ökör-laponyag,*
56. *Parajos-halom,*
57. *Sas-halom,*
58. *Seregélyes-halom,*
59. *Ser-laponyag,*
60. *Tekeszarva-halom,*
61. *Tetves-halom,*
62. *Tetves-laponyag,*
63. *Tök-halom,*
64. *Tök-laponyag,*
65. *Török-halom,*
66. *Török-laponyag,*
67. *Tyúkkergető-halom,*
68. *Vásár-halom,*
69. *Vásár-laponyag,*
70. *Zsoldos-halom.*

A többféleképpen értelmezhető nevek kategóriájába huszonhárom nevet soroltam:

1. *Borsós-halom,*
2. *Borsós-laponyag,*
3. *Eperjes-halom,*
4. *Fekete-halom,*
5. *Fekete-laponyag,*
6. *Halas-laponyag,*
7. *Halász-halom,*
8. *Halász-laponyag,*
9. *Hangács-halom,*
10. *Hangács-laponyag,*
11. *Hegyes-halom,*
12. *Hegyes-laponyag,*
13. *Járó-halom,*
14. *Juhász-halom,*
15. *Kék-halom,*
16. *Kék-laponyag,*
17. *Kis-laponyag,*
18. *Nagy-halom,*
19. *Nagy-laponyag,*
20. *Német-halom,*
21. *Német-laponyag,*

22. *Szék-laponyag*,
23. *Tar-halom*.

Kategorizálhatatlan neveknek tekintetem a következő négy nevet:

1. *Kegyes-halom*,
2. *Komotsiu-laponyag*,
3. *Nyéki-halom*,
4. *Vavar-halom*.

A százhetvenegy kiemelkedésnévből tehát hetven névadása tulajdonság alapján, negyvenkettő helynév, harminckettő pedig személynév alapján történt. Emellett huszonhárom név többféleképpen értelmezhető, négy pedig kategorizálhatatlan.

9. A víznevek szótára

1. **Árkus-ér** 2022: *Árkus ér* (ÉGy.), 1973: *Árkus ér* (KISS 35). – Nádudvartól keletre, az Álomzug közelében található ér. Az 'árkus' szó az 'árkos' egy formája lehet, mely a víz körülárolt jellegére utalhat (FKnT. 80). KISS szerint a középkori állattartás árokkal körülvett jószágteleltetőit nevezték árkusnak, a víz pedig azért kapta erről a nevét, mivel ilyen árkus volt valamikor a kis patak mellett is (1973: 35). Az ér a csermelynél is kisebb természetes folyóvíz (FKnT. 132).
2. **Benedek-ér** 1869–1887: *Benedek ér* (HKFT). – Patak a külterületen, a Horgastól keletre és a Nyalakodó-völgytől északra. Valószínűsíthető a személynév alapú névadási motiváció.
3. **Csíkos-ér** 1973: *Csíkos ér* (KISS 39), 1860–1861: *Csíkos ér* (MKFT). – Mély ér a várostól északra, a Csordakút közelében. KISS nevének eredetét arra vezeti vissza, hogy lassú folyása miatt sok volt benne a csík (1973: 39). Ma már nem ismert helynév.
4. **Deme ere** 1973: *Deme ere* (KISS 39). – A város alatt volt található. KISS szerint nevét Deme pástorról kapta (1973: 39). Ennek fényében a helynév személynévi eredetű. Ma már nem ismert helynév.
5. **Farkas-ér** 1869–1887: *Farkas ér* (HKFT), 1850: *Farkas ér* (L3). – Egykori ér a település határában, ma már nincsen meg, ezért ma már nem használatos név. A Kortyantó mellett, a Gazdag-telektől délre helyezkedett el. Neve a terület állatvilágára utalhat.
6. **Horgas-ér** 1869–1887: *Horgas ér* (HKFT). – Ér a Horgas nevű határrészen a település külterületén, tehát nevét egy másik helynévről kapta. A Nyalakodó-völgytől nyugatra, a Hollóstól északra helyezkedett el. Ma már nem ismert név.
7. **Hortobágy** 2022: *Hortobágy* (ÉGy.), 1973: *Hortobágy* (KISS 44), 1869–1887: *Hortobágy* (HKFT), 1864: *Hortobágy* (PESTY), 1860–1861: *Hortobágy* (MKFT), 1850: *Hortobágy* (L3), 1794–1795: *Hortobágy* (L1), 1782–1785: *Hortobágy* (EKFT). – A Hortobágy Nádudvart Angyalházánál éri el, majd éles kanyarulatokkal nyugati irányba halad, és végül Ágotánál hagyja el a települést (HODOSI 2014: 15). Általában sekély, ugyanakkor vízmennyisége nagyon változó (HODOSI 2014: 15). Köznévi utótagja a *folyó*, de általában e nélkül használatos a név. KISS leírása szerint a debreceni határ mellett folyik (1973: 44). A Vörös Csillag TSz. idején mérnökök dolgoztak rajta, hogy pontosan feltárják a tulajdonságait (ÉGy.). PESTY a következő adatokat közli róla és a nevének eredetéről: „A' Hortobágy folyó nevét vette a' H. Nánási határról debreczeni pusztán keresztül, 's itten hasonló lassú folyással bíró *Hort* folyamnak a' *Bágy* folyóvali egyesülésétől; mind kettő tavas: mocsáros voltánál fogva inkább tóhoz, mint folyamhoz hasonlítható, 's a két folyam az egyesülésnél mind két nevet megtartva természeti minőségét jelképező 'tó' szócska közbe tételével a' mai határunkban keresztül vonuló „Hor-to-Bágy (Hortobágy:) nevet, 's ezen egyesült folyótól neveztetik a' mellette több mértföldekre terülő híres Hortobágy róna pusztasága” (1864).
8. **Kanász-fertő** 1869–1887: *Kanász fertő* (HKFT), 1860–1861: *Kanász fertő* (MKFT). – A Salamon-lapos és a Farkas-sziget között helyezkedik el. A *fertő* mocsaras területen található gödör, mélyedés, mely időről-időre megtelik vízzel (FKnT. 145). A *kanász* köznévi a foglalkozásra utalhat.

9. **Kardos-ér** 2022: *Kardos ér* (ÉGy.), 1973: *Kardos ér* (KISS 45). – Ér a Kardos-laponyagon. Legelőn folyik át, mely terület a KISS által lejegyzett hagyomány szerint egy Kardos nevű pástor nevét őrzi (1973: 45).
10. **Kék-ér** 1973: *Kék ér* (KISS 46). – Keskeny folyóvíz a település határában, mely a Kék-halom mellett folyik el, Nádudvartól délkeletre.
11. **Kereszt-ér** 1973: *Kereszt ér* (KISS 46). – Az országúton keresztül folyó erecske (KISS 1973: 46) Nádudvartól északkeletre, a Kertészet mellett.
12. **Kösely** 2022: *Kösej* (ÉGy.), 1973: *Kösej* (KISS 49), 1869–1887: *Kösüly* (HKFT), 1869–1887: *Kösülyfolyó* (HKFT), 1869–1887: *Kösely víz* (HKFT), 1864: *Kösü* (PESTY), 1860–1861: *Kösely* (MKFT), 1860–1861: *Kösüly* (MKFT), 1850: *Köfsély, Kösü* (L3), 1794–1795: *Kösi vize* (L1), 1782–1785: *Kösi* (EKFT), 1782–1785: *Kesé* (EKFT). – Kanyargós, széles medrű, lassú folyású folyó, melynek vizét a Hortobágy a Kék-halomnál veszi fel, Nádudvar délnyugati részén (HODOSI 2014: 14). Az évszázadok során nem csupán búvóhelyet, hanem élelmet is biztosított a település lakosságának gazdag növény-, illetve állatvilágával (HODOSI 2014: 14–15). Ennek a folyónak a szabályozása majd csak az 1950-es években következett be, ekkor hozták létre belőle az itt is felsorolt csatornákat (HODOSI 2014: 15). Köznévi utótagja a *folyó*, de általában e nélkül használatos a név. A *Kösely* jelentésére a nyelvészeti és a történeti források nem tudnak kielégítő magyarázattal szolgálni.
13. **Kösely-szeg** 2022: *Kösej szeg* (ÉGy.), 1973: *Kösej szeg* (KISS 49), 1869–1887: *Kösüly szeg* (HKFT), 1870: *Kösélyszeg* (Kat.) 1860–1861: *Kösüly szeg* (MKFT). – A Kösely éles kanyarulatának belső része (KISS 1973: 49). Ez egyfajta összefoglaló név, a Trázsi nevű határrész is része ennek; innen hordták az emberek a cukorrépat, a Hajdúszoboszlói úttól balra található, a Búte-csatornán keresztül (ÉGy.). A *szeg* a folyókanyarulat, illetve a „folyókanyarban fekvő földterület” neve (FKnT. 293).
14. **Kösely-tó** 2022: *Kösej tó* (ÉGy.), 1973: *Kösej tó* (KISS 49). – Az a rész, ahol a Kösely a Hortobágyba ömlik (KISS 1973: 49), a településtől délnyugatra található. A tó „egy kisebb folyóvíznek egy nagyobbba való torkolásának a helye és környéke” (FKnT. 316).
15. **Makkodi ér** 2022: *Makkodi ér* (ÉGy.), 1869–1887: *Makodi ér* (HKFT). – A Makkod nevű határrészen található ér.
16. **Mihály-ér** 1973: *Miháj ér* (KISS 52). – A Mihályhalmán átfolyó érnak a neve.
17. **Misé-ér** 1973: *Misé ér* (KISS 52), 1860–1861: *Miser-ere* (MKFT). – A Miséte nevű határrészen átfolyó kis patak neve Nádudvar északi határában.
18. **Német-ér** 1973: *Német ér* (KISS 55). – A Németh-család birtokán folyt át (KISS 1973: 55). Ma már nem ismert elnevezés.
19. **Rendek** 2022: *Rendek* (ÉGy.), 1973: *Rendek ér* (KISS 57), 1869–1887: *Rendek* (HKFT), 1795: *Rendek* (L2), 1794–1795: *Rendek* (L1). – A városon keresztül folyó patak neve (KISS 1973: 57). Keskeny folyóvíz, a Hegedüs-tanyánál folyik bele a Köselybe (ÉGy.). A név eredete lehet a *rend* utcasor jelentésű földrajzi köznévi (FKnT. 276), mivel általában a kertek aljában folyó vizekre használják a lakosok ezt a megnevezést. Köznévi utótagja az *ér*, de általában e nélkül használatos a név.
20. **Rühes-tó** 1973: *Rühes tó* (KISS 28). – Mocsaras, nádas, ingoványos terület volt a Rühesfertői lapon, mely nyaranta általában kiszáradt (KISS 1973: 28). A mai Nyárzugi temető közelében feküdt, de ma már nincs meg. Nevét onnan kapta, hogy a hagyomány szerint, ha valaki belement a vízébe, rühes lett a lába (KISS 1973: 28). A *tó* mélyebb állóvíz (FKnT. 315).
21. **Sándor-ér** 1973: *Sándor ér* (KISS 58). – A Sándorok nevű határrészen átfolyó patakocská.
22. **Sáros-ér** 1973: *Sáros ér* (KISS 58), 1850: *Sáros ér* (L3). – A város határának északi részén a Hortobágy egyik ága (KISS 1973: 58). Nevét egy tulajdonságáról, a sáros vizéről kapta.
23. **Sebes-ér** 2022: *Sebes-ér* (ÉGy.), 1973: *Sebes ér* (KISS 58), 1860–1861: *Sebes ér* (MKFT). – KISS adatközlője szerint a Hortobágy egy gyors folyású ága a településtől északra (1973: 58), mely a nevét egy tulajdonságáról kapta, miszerint a lejtős talaj miatt gyorsabban folyik itt a víz.

10. A víznevek elemzésének összegzése

A nádudvari határ vízneveinek elemzése során huszonhárom név került feltáráásra. A külterületen számos csatorna is megtalálható (például a *Búte-csatorna*, *Kadarcs-csatorna*, *Kék-halmi csatorna*, *Makkodi-éri-csatorna*), de ezek mesterséges voltukból kifolyólag már a műveltségi nevek kategóriájába tartoznak. Fontos megemlíteni, hogy a vizek mai állapota és elhelyezkedése bizonyos mértékben mégiscsak emberi beavatkozásnak köszönhető, mivel a múltban a település teljes bel-, és külterületét mocsár, láp lepte; azaz a múltban vizekben, folyókban jóval gazdagabb volt (HODOSI 2014: 14). A település vidéke a Hortobágy vízgyűjtő területének részét képezi, melynek feladata az, hogy az itteni vizeket a Berettyón keresztül a Tiszába szállítsa (HODOSI 2014: 14). Nagyobb áradásokkor az egész vidék egységesen víz alá került, ami a mezőgazdasági termelésben hatalmas károkat okozott, ezért elkerülhetetlenné vált a vizek szabályozása, melyet a tizenkilencedik században hajtottak végre (HODOSI 2014: 14–15). A gyakori áradások állnak a talaj szikesedésének háttérében is (HODOSI 2014: 15).

Látható, hogy mind a kiemelkedésnevekhez, mind a teljes helynévanyaghoz képest a huszonhárom víznév nagyon csekély. Csupán kiemelkedésnévből közel kétszáz van, nádudvari helynévből pedig több mint kétezer-kétszáz. Ami még érdekesebb, az az, hogy nyolc olyan víznév van (az összesnek több mint a harmada), ami az élőnyelvi gyűjtés során feltáráásra került. Ezeket a neveket viszont csak azok ismerik, akik munkájuk révén napi szinten kapcsolatba kerülnek a határnevekkel. A nádudvari lakosság átlagos víznévismerete leszűkül a Kösely, Hortobágy és Rendek folyókra. Ismert folyónév még a *Kadarcs* is, ez viszont szintén egy mesterségesen kialakított csatornának a neve. A belterületen is találhatóak tavak, például az Emőd-tó, viszont ezek is mind mesterségesen létrehozottak. A fő különbség az, hogy pl. az Emőd-tó és a Kadarcs csatornája sokkal később keletkezett, mint a szótárban felsoroltak, ezáltal a nevük is sokkal fiatalabb.

Összességében kijelenthetjük, hogy a nádudvariak ma már nagyon kevés víznevet ismernek, és a közismertebb nevek nagy része műveltségi név. A természeti nevek legismertebbjei a *Kösely*, *Rendek* és a *Hortobágy*. A Kösely és a Hortobágy folyók elsősorban méretükkel érdemelték ki ezt a státuszt. Ez a két folyó ugyanis abszolút megkerülhetetlen, ha Nádudvar külterületéről van szó. Nevük is hosszú múltra tekint vissza. Ennek fontos jelzője, hogy már PESTY gyűjtésében is megtalálhatóak voltak. Több olyan víznév is van, melynek csak az első névrésze van használatban, és a köznévi utótagja nem, így egyrészes névként tűnik fel.

A kiemelkedésnevek és a víznevek között vannak olyanok, melyek azonos előtaggal rendelkeznek, például a *Kardos-laponyag*, *Kardos-ér*, *Német-halom*, *Német-laponyag*, *Német-ér*, *Mihály-halom* és a *Mihály-ér*. Ez azzal magyarázható, hogy ezek az objektumok azonos területen helyezkednek el, ezért valószínűsíthetően ugyanazon földbirtokos tulajdonába tartoztak, így nevüket is róla kapták. Bizonyos kiemelkedések pedig a fentebb felsorolt víznevekről kapták a nevüket, például a *Sáros-ér-halom*, *Sáros-ér-laponyag*, *Sebes-ér halom*.

Nyelvészeti szempontból elemezve megfigyelhető, hogy az előtagok helynévadási motivációja a következőképpen alakul: tulajdonság alapú helynévadásról beszélhetünk a következő kilenc név esetében:

1. *Árkus-ér*,
2. *Csikos-ér*,
3. *Kanász-fertő*,
4. *Kék-ér*,
5. *Kereszt-ér*,
6. *Rendek-ér*,
7. *Rühes-tó*,
8. *Sáros-ér*,
9. *Sebes-ér*.

Személynév szolgált a névadás alapjául a következő hét név esetében:

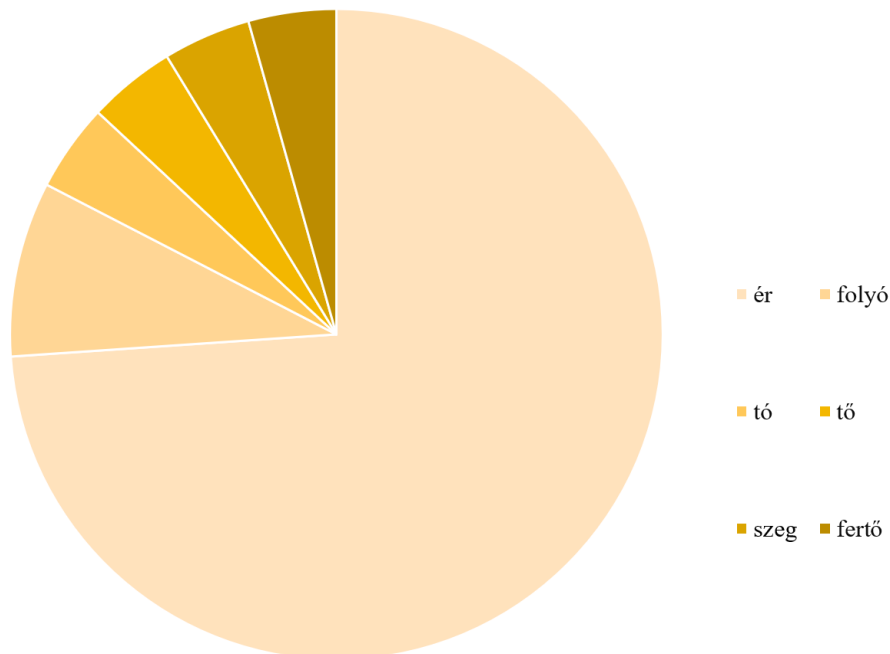
1. *Benedek-ér,*
2. *Deme ere,*
3. *Farkas-ér,*
4. *Kardos-ér,*
5. *Mihály-ér,*
6. *Német-ér,*
7. *Sándor-ér.*

Ez a kettő tehát a legfontosabb névadási motiváció a víznevek esetében, közel azonos arányban. Helynév a névadás motivációja a következő három esetben:

1. *Horgas-ér,*
2. *Makkodi ér,*
3. *Misé-t-ér.*

Ezek az erek arról a határrészről kapták a nevüket, amelyen találhatók. Megállapítható az is, hogy a birtokos szerkezet ritka: csupán a *Deme ere* esetében áll fenn. A legnehezebben analizálható, azaz kategorizálhatatlan víznevek a leggyakrabban használt és legrégebbi nevek: a *Kösely* és a *Hortobágy*. Ez utóbbi két másik folyó nevéből származik, tehát egy összetétel. A *Kösely-tő*, illetve a *Kösely-szeg* nevek a Kösely-folyó egy-egy részére utalnak, tehát egy nagyobb terület egy kisebb részét specifikálják. A *Német-ér* a *Német-halom* és *Német-laponyag* nevek kategorizációjának megfelelően a többféleképpen értelmezhető nevek közé sorolandó.

Az utótagok tekintetében tizenhét *ér*, két *folyó*, egy *tó*, egy *tő*, egy *szeg* és egy *fertő* számolható össze. A legproduktívabb tehát kétségtelenül az *ér*, mely az utótagok háromnegyedét kiteszi.

13. ábra: A víznevek földrajzi köznévi utótagjainak megoszlásának aránya

11. Irodalom

- BAKOS JÓZSEF 1970. A szög köznévk alak- és jelentésváltozatai hely- és személynévünkben: *Nyelvtudományi Értekezések 70*: 50–55.
- BALASSA IVÁN–KOVÁTS DÁNIEL 1997. Sárospatak határának helynevei. *A sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 33*.
- BALÁZS SÁNDOR 2001. *Nádudvar története*. Budapest, Tarsoly.
- BALKÁNYI SZABÓ LAJOS 1865. *Debrecen helynevei. 100 helynévnek történeti, szájhagyományi és szónyomozási magyarázata*. Debrecen, a város könyvnyomdája.
- BEDE ÁDÁM 2008. *Szentes halmai*. Szentes, Csongrád megyei Levéltár Szentesi Levéltára.
- BÉNYEI ÁGNES 2012. *Helynévképzés a magyarban*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- BÍRÓ FERENC 1999. Víznevek hatása Körösladány helynévrendszerére. *Névtani Értekezések 21*: 36–42.
- CS. NAGY LAJOS 1999. A Felső-Berettyó mente vizeket és mocsaras helyeket jelölő földrajzi közneveinek rendszere. *Névtani Értekezések 21*: 31–50.
- DR. BIHARI-HORVÁTH LÁSZLÓ 2018. *Nádudvar monográfiája*. Nádudvar, szerzői kiadás.
- ÉGy. = Végh Darinka 2022. Nádudvar, élőnyelvi gyűjtés.
- EKFT. = Az Első Katonai Felmérés 1782–1785. Arcanum Adatbázis. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2117506.3306987234%2C6020379.114729328%2C2126545.009293446%2C6025500.395624435> (2024. 03. 09.)
- EOTR = Egységes Országos Térképrendszer. 1980.
- FEKETE PÉTER 1997. A fok vízrajzi köznévk jellemzője és gazdasági szerepe a régi Heves megyében. *Magyar Nyelvtudományi Közlemények 209*: 442–448.
- FÉNYES ELEK 1851. *Magyarország geographiai szótára*. Budapest, Kozma Vazul nyomdája.
- FKnT. = BÁBA BARBARA–NEMES MAGDOLNA 2014. *Magyar földrajzi köznevek tára*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- H. FEKETE PÉTER 1959. Hajdúböszörmény helyneveinek adattára. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 102*: 120–121.
- HBKT = Hajdú-bihari kéziratos térképek 1970. In: KOMORÓCZY GYÖRGY szerk. HBmL Közleményei 1. Debrecen.
- HEFTY GYULA ANDOR 1911. A térszíni formák nevei a magyar népnyelvben. *Magyar Nyelvőr 40*. Szerk. SIMONYI ZSIGMOND. A Magyar Nyelvőr Kiadóhivatala. Budapest, A Magyar Nyelvőr Kiadóhivatala.
- HEINRICH ANDREA 2000. *Szaniszló helynevei kognitív nyelvészeti megközelítésben*. Szakdolgozat. Kézirat. Kolozsvár.
- HKFT. = Harmadik Katonai Felmérés 1869–1887. Arcanum Adatbázis. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2116990.380757713%2C6020675.976177666%2C2126029.0593524356%2C6025797.257072773> (2024. 03. 09.)
- HNT. 1926. = *Magyarország helységnévtára*. Budapest, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal.
- HNT. 1944. = *Magyarország helységnévtára*. Budapest, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal.
- HNT. 1967. = *Magyarország helységnévtára*. Budapest, Statisztikai Kiadó Vállalat.
- HODOSI HAJNALKA 2014. *Nádudvar természeti és kultúrtörténeti tájértékeinek állapotfelmérése*. Szakdolgozat. Kézirat. Eger, Eszterházy Károly Főiskola.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 7. Debrecen.

- HOFFMANN ISTVÁN 2007. *Helynevek nyelvi elemzése*. Budapest, Tinta.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás, A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai*. Budapest, Gondolat.
- JAKAB ATTILA 1977. *Helynevek eredete Nádudvaron*. Hajdúszoboszló. Kézirat. Hajdúszoboszló, Hőgyes Endre Gimnázium.
- JosAufn. = Szabolcs vármegye 1782–1785. In: PÓK JUDIT szerk. *A SzSzBML Kiadványai. Közlemények 11. Nyíregyháza, 1996.*
- K. SZOBOSZLAY ÁGNES 1964. Felsőnyárad földrajzi nevei. *Magyar Nyelvjárások 10*: 105–113.
- Kataszteri térkép 1870. URL: Habsburg Birodalom – Kataszteri térképek (XIX. század) | Arcanum Térképek (2024. 03. 09.)
- KISS LAJOS 1994. A Felvidék víznevei. *Magyar Nyelv 90*: 1–19.
- KISS LAJOS 1997. Hegynevek a történelmi Magyarországon. *Magyar Nyelv 93*: 154–168.
- KISS LÁSZLÓ 1973. *Nádudvar földrajzi nevei*. Szakdolgozat. Kézirat. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- Közigazgatási = Hajdú vármegye közigazgatási és földművelési térképe, részlet, 1905.
- KSH = Központi Statisztikai Hivatal Honlapja 2023. URL: https://www.ksh.hu/apps/hntr.egyeb?p_lang=HU&p_sablon=LETOLTES (A letöltés dátuma 2024. 03. 09.)
- L1 = Hajdú-Bihar megyei Levéltár, V.656/a, 3. Nádudvar Uriszéki jegyzőkönyv-másolat, 1794–1795.
- L2 = Hajdú-Bihar megyei Levéltár, V.181/ggg 1. SzmT, 1795.
- L3 = Hajdú-Bihar megyei Levéltár, V.181/ggg 1. Nádudvar Határleírás 1850, 1866, 1877.
- MKF. = Magyarország Katonai Felmérése. 1941. Arcanum Adatbázis Kft. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/hungary1941/?layers=29&bbox=2108754.290960131%2C6018718.459518505%2C2137781.2524514273%2C6029056.567594076> (2024. 03. 09.)
- MKFT. = A Második Katonai Felmérés. A Magyar királyság és a Temesi bánóság nagyfelbontású, színes térképei. 1819-1869. Arcanum Adatbázis Kft. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2116837.506701212%2C6021100.371154677%2C2125876.1852959343%2C6026221.652049784> (2024. 03. 09.)
- N. SEBESTYÉN IRÉN 1946. Hegy, fok. *Magyar Nyelv 42*: 17–22.
- NÉMETH PÉTER 1997. *A középkori Szabolcs megye települései*. Nyíregyháza. (a forrás releváns részei csupán Word-formátumban elérhetőek, ezért nem tudok közölni oldalszámokat)
- PÁSZTOR ÉVA 2022. *Halmok könyve. Fejezetek Hajdúnánás kurgánjainak történetéből*. Nánási füzetek. Hajdúnánás.
- POGÁNY IRÉN 1973. Epilógus a budai dűlőnevekhez. *Magyar Nyelv 69*: 192–197.
- RESZEGI KATALIN 2008. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- REUTER CAMILLO 1970. A fok vízrajzi köznév és a Fokorú földrajzi név: *Nyelvtudományi Értekezések 70*: 104–111.
- RÉVÉSZ SAMU 1878. A hegynevekről. *Magyar Nyelvőr 7*: 308–312.
- S. VARJÚ ANNA 1962. Kömörő község földrajzi nevei. *Magyar Nyelvjárások 14*: 65–77.
- S. VARJÚ ANNA 1962. Szatmárcseke földrajzi nevei. *Magyar Nyelvjárások 8*: 180–182. (1968)
- SZABÓ T. ATTILA 1942. *Kalotaszeg helynevei. I. Adatok*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet R. T.
- SZINNYEI JÓZSEF 1896. *Magyar Tájszótár*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása.

- TAMÁSNÉ SZABÓ CSILLA 1997. Térszinformanevek Székelyhodos helynévanyagából. *Magyar Nyelvtudományi Közlemények* 209: 462–466.
- TESz. 1. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Első kötet, A–Gy.* 1967. BENKŐ LORÁND Főszerk. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TESz. 2. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Második kötet, H–Ó.* 1970. BENKŐ LORÁND Főszerk. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TORMA ISTVÁN 1999. Leányvár. *Névtani Értekezések* 21: 168–175.
- TORMA ISTVÁN 2008. *Laponyag (Tiszántúli halmok sajátos elnevezése). Név és valóság.* A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Szerk. BÖLCSKEI ANDREA-N. CSÁSZI ILDIKÓ. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 272–277.
- TÓTH ENDRE 1974. Kőszeg–Güns. *Magyar Nyelv* 70: 469–473.
- TÓTH ILONA 1972. *Hajdúdorog földrajzi nevei.* Szakdolgozat. Kézirat. Nyíregyháza, Nyíregyházi Egyetem.
- TÓTH LÁSZLÓ 1974. A nyírségi Székely község földrajzinév-ismerete. *Magyar Nyelvőr* 98: 13–25.
- TÖRÖK (DOBINÉ) ÉVA 2009. *Hajdúdorog földrajzi neveinek összegyűjtése és elemzése.* Hajdúdorog, Hajdúdorogi füzetek 11.
- Vízrajzi = *A Körös és a Tisza régiójának vízrajzi topográfiai térképe.* 1832.
- VÖRÖS OTTÓ 1999. Vízrajzi köznevek szóföldrajzi és jelentéstani vizsgálata. *Magyar Nyelvtudományi Közlemények* 211: 58 lap és 14 térképmelléklet.
- VR. = Várad Regestrum (1213/1550) KANDRA KABOS szerk. 1898. *A várad regestrum.* Budapest, Szent István Társulat.
- ZOLTAI LAJOS 1938. *Debreceni halmok, hegyek, egyéb mesterséges és természetes kiemelkedések ú.m.: laponyagok, telkek, ülések, dombok, gerendek és háta a város határában, valamint külső birtokain.* Debrecen, szerzői kiadás.
- ZSÍROS KATALIN 1990. Szentes földrajzi nevei. In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből* 16. BLAZOVICH LÁSZLÓ szerk. Szeged.